

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

κέντρα
διά βίου
μάθησης

Δημιουργική Γραφή

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Συγγραφέας
Ζωζέτα Μηλιοπούλου, Ph.D.

Υπεύθυνος διαμόρφωσης επιστημονικών προδιαγραφών του εκπαιδευτικού υλικού
Κυρίδης Αργύρης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Επιστημονικός Υπεύθυνος για τις εκπαιδευτικές προδιαγραφές του υλικού
Αλέξης Κόκκος

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος
Μάνος Παυλάκης

Επιμέλεια Κειμένων
Έφη Κωσταρά

Το παρόν δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του υποέργου 8 με τίτλο «Συγγραφή και αξιολόγηση και αξιοποίηση υφιστάμενων εκπαιδευτικών υλικών προγραμμάτων εθνικής και τοπικής εμβέλειας» των πράξεων «Κέντρα Δια Βίου Μάθησης-Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας ΑΠ7» και «Κέντρα Δια Βίου Μάθησης-Προγράμματα Εθνικής Εμβέλειας & Προγράμματα Τοπικής Εμβέλειας ΑΠ8» οι οποίες έχουν ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (ΕΠΕΔΒΜ) του ΕΣΠΑ (2007-2013), Άξονας Προτεραιότητας 7: «Ενίσχυση της Δια Βίου Εκπαίδευσης Ενήλικων στις 8 Περιφέρειες Σύγκλισης» με κωδικό MIS 375686 και Άξονας Προτεραιότητας 8: «Ενίσχυση της δια βίου εκπαίδευσης ενηλίκων στις 3 Περιφέρειες σταδιακής εξόδου» με κωδικό MIS 375687 και οι οποίες συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους, μέσω του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Περιεχόμενα

Σκοπός	7
Προσδοκώμενα αποτελέσματα	7
Λέξεις-κλειδιά.....	7
1: Εισαγωγή στη δημιουργική γραφή	8
1.1: Τι είναι η δημιουργική γραφή;.....	9
1.2: Πού συναντάμε τη δημιουργική γραφή;	9
1.3: Διδάσκεται η δημιουργική γραφή;	10
1.4: Τι μπορούμε να μάθουμε;	11
1.5: Ξεκινώντας το γράψιμο.....	12
2: Περιγραφή.....	14
2.1: Σε τι μας χρησιμεύει μια περιγραφή;	15
2.2: Τι συμπεριλαμβάνουμε και τι αγνοούμε;.....	15
2.3: Πώς οργανώνουμε μια περιγραφή;	18
3: Αφήγηση.....	24
3.1: Πλοκή.....	25
3.1.1: Γνωστά παραδείγματα ανάπτυξης της πλοκής.....	26
3.2: Ρόλοι.....	28
3.2.1: Γνωστά παραδείγματα ρόλων σε ένα αφήγημα.....	29
3.3: Αφηγητής.....	30
4: Ρητορική και επιχειρήματα	33
4.1: Το θέμα και η θέση	34
4.2: Η εύρεση και η οργάνωση των επιχειρημάτων	35
4.3: Επαγωγική και παραγωγική διάρθρωση	36
4.3.1: Παραγωγική διάρθρωση	36
4.3.2: Επαγωγική διάρθρωση.....	37
4.4: Συγγραφή των παραγράφων	38
4.5: Εισαγωγή και κλείσιμο	38
5: Σχήματα λόγου και πολυτροπικά κείμενα	42
5.1: Μια απλή τυπολογία.....	43
5.2: Παρατηρήσεις πάνω στα σχήματα λόγου.....	47
5.3: Πολυτροπικά κείμενα.....	49

6: Μετά την πρώτη γραφή, η επιμέλεια	57
Σύνοψη	58
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	60
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	60

Σκοπός

Σκοπός του εγχειριδίου είναι να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για τον αναγνώστη που κάνει το πρώτο βήμα προς την απέναντι όχθη, προς το γράψιμο. Αν έχετε βρεθεί σε αυτή την όχθη, σας βοηθά να εξοικειωθείτε με τα βασικά χαρακτηριστικά και τον τρόπο γραφής κάθε κειμένου, λογοτεχνικού, δημοσιογραφικού ή πολυτροπικού, ώστε να αποφασίσετε εσείς πώς θα τα αξιοποιήσετε δημιουργικά. Έτσι επιτυγχάνεται ένας ακόμη στόχος: να εξοπλιστείτε ως κριτικοί αναγνώστες διακρίνοντας στα κείμενα τα δημιουργικά στοιχεία και τον τρόπο με τον οποίο αυτά πείθουν ή τέρπουν τους αναγνώστες.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Ολοκληρώνοντας το διάβασμα αυτού του βιβλίου, το πρώτο προσδοκώμενο αποτέλεσμα είναι να νιώθετε ότι μπορείτε να γράψετε κάτι και να αξιοποιήσετε τα βασικά εργαλεία ενός συγγραφέα για να φέρετε στο φως τις δικές σας ιδέες, ιστορίες, σκέψεις. Φυσικά χωρίς προσωπική, εντατική δουλειά το γράψιμο δεν αποφέρει καρπούς. Πρέπει να σπείρεις μια ιδέα και να την καλλιεργήσεις με υπομονή. Αυτό ισχύει για τα λογοτεχνικά, τα δημοσιογραφικά, όλα τα κείμενα που επιδιώκουν να προσεγγίσουν δημιουργικά τον κόσμο γύρω μας. Το εγχειρίδιο αυτό μπορεί να βοηθήσει έναν συγγραφέα όσο μπορεί να βοηθήσει τον κηπουρό ένα εγχειρίδιο κηπουρικής: λέει τι μπορούμε να κάνουμε και πώς να το κάνουμε. Δεν διασφαλίζει τη σοδειά, όμως δίνει εργαλεία για ένα γόνιμο ξεκίνημα.

Λέξεις-κλειδιά

- Δημιουργικότητα
- Συγγραφέας
- Επιμέλεια
- Αφήγηση
- Περιγραφή
- Επαγωγική επιχειρηματολογία
- Παραγωγική επιχειρηματολογία
- Αρθρογραφία
- Πολυτροπικά κείμενα
- Ρητορικά σχήματα

1: Εισαγωγή στη δημιουργική γραφή

Στην ενότητα αυτή μαθαίνουμε τι είναι η δημιουργική γραφή, εάν και πώς διδάσκεται καθώς και πώς μπορούμε όλοι να την αξιοποιούμε έτσι ώστε να εκφραζόμαστε με τρόπο που αναδεικνύει τη σκέψη μας και ελκύει τους αναγνώστες των κειμένων μας.

Οι πιο πολλοί συγγραφείς έχουν κάποια στιγμή στην πορεία τους αντιμετωπίσει τη βάσανο της λευκής σελίδας. Στην αρχή, στη μέση, μπορεί και στο τέλος ενός βιβλίου, εκεί που νομίζεις ότι έχεις τόσα να πεις, κάποια στιγμή το χέρι σταματά και το μυαλό ακολουθεί... Κοιτάς αλλού, ξανακοιτάς τη λευκή σελίδα αλλά τίποτα... Γράφεις κάτι. Το πετάς και το ξαναγράφεις. Σβήνεις και πετάς πολλές φορές μέχρι να κρατήσεις ένα τελικό κείμενο στα χέρια σου... Ό,τι κι αν αποφασίσει να γράψει κανείς, κάποια πράγματα δεν αλλάζουν.

Η λευκή σελίδα είναι εξ αυτών. Τα υπόλοιπα αναπτύσσονται σταδιακά στην πορεία του εγχειριδίου. Στόχος τους δεν είναι να περιορίσουν όποιον θέλει να γράψει. Όλα επιτρέπονται, αρκεί να οδηγούν σε ένα καλό κείμενο και το εγχειρίδιο αυτό χαράζει πορεία προς αυτή την κατεύθυνση. Αξιοποιήστε το λοιπόν όχι σαν ανάγνωσμα αλλά ως πρακτικό οδηγό, με μολύβι και χαρτί δίπλα σας. Κάντε έναν γραπτό διάλογο μαζί του.

Πολλοί πιστεύουν ότι το γράψιμο είναι ένας διάλογος (Dawson, 2007). Ακόμη κι όταν γράφουμε τις πιο μύχιες, κρυμμένες σκέψεις μας ένα διάλογο κάνουμε: με τον εαυτό μας, με έναν φανταστικό αναγνώστη, με κάποιον δικό μας άνθρωπο. Ακόμη κι όσοι δεν έχουν σκοπό να δημοσιοποιήσουν όσα γράφουν, κατά βάθος θα ήθελαν αυτά να διαβαστούν και να αναγνωριστούν, αν όχι από όλους έστω από κάποιον. Υπό αυτή την έννοια, το γράψιμο είναι μια διαδικασία προσωπική και κοινωνική μαζί.

Σε αυτόν το διάλογο λοιπόν για να συμμετάσχουμε εποικοδομητικά, είναι σημαντικό να μπαίνουμε προετοιμασμένοι ώστε να πούμε κάτι παραπάνω απ' όσα λένε όλοι οι άλλοι ή να το πούμε με τρόπο που θα κάνει τη διαφορά. Για παράδειγμα, καμιά φορά νομίζουμε ότι σκεφτήκαμε μια πρωτότυπη ιδέα αλλά διαπιστώνουμε ότι την έχουν σκεφτεί άλλοι πολύ πριν από μας. Θα έχει νόημα να την αναπτύξουμε, εάν διαφοροποιηθούμε σημαντικά στον τρόπο με τον οποίο την υποστηρίζουμε.

Μερικές φορές σκεφτόμαστε μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία να διηγηθούμε αλλά δεν καταφέρνουμε να εξηγήσουμε γιατί αυτή η ιστορία είναι σημαντική, τι προσφέρει στον

αναγνώστη, ποια είναι τα σημαντικά στοιχεία της, τι την κάνει διαφορετική απ' όλες τις άλλες. Η αξία κάθε δημιουργικής έκφρασης είναι αυτό που μας αφήνει στο τέλος. Όσο πιο πολύ διαβάζουμε τόσο πιο καλά το καταλαβαίνουμε. Αν δεν έχουμε μπει στη θέση του αναγνώστη, δεν ξέρουμε πώς ακριβώς θα καταφέρουμε να τον αγγίξουμε.

Οι ιδέες, οι σκέψεις και οι ιστορίες είναι δικές μας. Για να έχουν όμως αξία και για τους άλλους, πρέπει να ξέρουμε πώς θα τις αποδώσουμε. Το διάβασμα μας δείχνει πώς καταφέρνουν να αποδώσουν οι άλλοι τις δικές τους σκέψεις, δίνοντας παραδείγματα προς μίμηση και προς αποφυγή. Γι' αυτό, σε κάθε ενότητα δίνονται παραδείγματα και ασκήσεις. Ασκούμεστε να παίρνουμε από τα κείμενα ό,τι καλύτερο έχουν να δώσουν και να δίνουμε κείμενα από τα οποία οι άλλοι έχουν κάτι να πάρουν.

1.1: Τι είναι η δημιουργική γραφή;

Είναι η γραφή που πραγματοποιεί τους δικούς μας δημιουργικούς στόχους. Είναι ο τρόπος με τον οποίο αποδίδουμε τις σκέψεις, τις ιδέες, τις ιστορίες μας. Δείχνει στους άλλους τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο, τους ανθρώπους, τα αντικείμενα, τα γεγονότα και τους εμπλέκει σε μια δημιουργική διαδικασία κατανόησης και παραγωγής σκέψεων ή κειμένων. Πλέον, η δημιουργική γραφή ορίζεται ως αυτόνομο ακαδημαϊκό αντικείμενο (Swander, Leahy & Cantrell, 2007).

Δραστηριότητα 1

Καταγράψτε όσα είδη κειμένου πιστεύετε ότι αναδεικνύονται με τη δημιουργική γραφή.

Δραστηριότητα 2

Δημιουργήστε ένα τετράστιχο με τουλάχιστον τρεις από τις λέξεις: εγώ, εσένα, κοντά, λέξεις, δημιουργώ, θλιμμένα, ρωτά,

1.2: Πού συναντάμε τη δημιουργική γραφή;

Πρώτα απ' όλα, στη λογοτεχνία: στην ποίηση και τον πεζό λόγο. Επιπλέον, η δημιουργική γραφή κρύβεται και πίσω από τα κινηματογραφικά και θεατρικά σενάρια, στους στίχους των τραγουδιών, μέσα στα συννεφάκια των γελοιογραφιών και των κόμικς.

Συναντάμε επίσης τη δημιουργική γραφή στη δημοσιογραφία: όχι τόσο στα κείμενα των ειδήσεων, που οφείλουν να είναι λιτά δίνοντας μόνο τις διασταυρωμένες πληροφορίες, όσο στα άρθρα που εκφράζουν απόψεις και προτάσεις σε πτυχές της επικαιρότητας. Τα κείμενα αυτά συνήθως δεν έχουν σκοπό να μας τέρψουν αλλά να μας πείσουν. Για να το καταφέρουν όμως, πρέπει τουλάχιστον να μας κάνουν να τα διαβάσουμε, άρα να είναι γραμμένα δημιουργικά. Στα δημοσιογραφικά κείμενα εντάσσονται και κείμενα όπως οι βιβλιοκριτικές, οι βιογραφίες, οι επιφυλλίδες, τα αφιερώματα.

Η δημιουργική γραφή κρύβεται επίσης πίσω από κάθε πολιτικό ή διαφημιστικό κείμενο. Αν διαφωνούμε ως αναγνώστες, συχνά δεν μπορούμε να την αναγνωρίσουμε. Ως συγγραφείς όμως ωφελούμαστε μαθαίνοντας πώς επιτυγχάνουν τους στόχους τους ακόμη και εκείνοι με τους οποίους διαφωνούμε. Κρύβονται ώρες δουλειάς και ζύμωσης πίσω από ένα πολιτικό σύνθημα ή ένα διαφημιστικό σλόγκαν που μας εντυπώνεται στον νου.

Με την ευρεία έννοια λοιπόν κάθε κείμενο που επιδιώκει είτε να ευχαριστήσει είτε να εξηγήσει είτε να πείσει τον αναγνώστη του αξιοποιώντας δημιουργικά μέσα εμπίπτει στο πεδίο της δημιουργικής γραφής (Swander et al., 2007).

1.3: Διδάσκεται η δημιουργική γραφή;

Ο Σωκράτης ρωτούσε εάν διδάσκεται η αρετή¹. Συχνά απορούμε αν διδάσκονται τα χαρίσματα ενός ανθρώπου. Στη ρομαντική εποχή, η τέχνη αντιμετωπιζόταν σαν κληρονομικό χάρισμα που κάποιος έπρεπε να αναδείξει. Από τότε μέχρι σήμερα, οι αυτοδίδακτοι ζωγράφοι ή συγγραφείς έχουν υμνηθεί πολλές φορές για το πηγαίο ταλέντο τους (Swander et al., 2007).

Δεν μπορούμε να ξέρουμε πόσο είχαν μαθητεύσει ή μελετήσει όλοι οι καλλιτέχνες. Ξέρουμε όμως ότι τις τελευταίες δεκαετίες, πολλά μεγάλα πανεπιστήμια στον κόσμο προσφέρουν μαθήματα ή ολοκληρωμένους τίτλους σπουδών στη δημιουργική γραφή. Βγάζουν τους νομπελίστες του αύριο; Ή μήπως κάνουν τη γραφή ένα τυποποιημένο προϊόν;

¹ Το ερώτημα διατυπώνεται στον πλατωνικό διάλογο: Πρωταγόρας που διδάσκεται στη Β' Λυκείου. Βλ. http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/themata/archaia_ellinika/ekpaideftiko_yliko/g_lykeiou/platon_os_protogoras/Protagoras_ABC.pdf (Εντοπίστηκε τον Μάιο 2014). Βλ. επίσης: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/collections> το πρωτότυπο κείμενο (Εντοπίστηκε τον Ιούλιο 2014).

Τίποτα από τα δύο. Φέρνουν τους ανθρώπους σε επαφή με τον κόσμο των κειμένων, δίνουν ερεθίσματα για τον νου και εργαλεία για το χέρι. Δημιουργούν ένα γόνιμο περιβάλλον ανταλλαγής ιδεών. Ύστερα καθένας χαράζει τη δική του πορεία. Αν αξιοποιεί τα εργαλεία, αν οι ιδέες του έχουν απήχηση, αν ξεπερνά τα πρότυπά του, τότε μπορεί να διακριθεί ως λογοτέχνης ή ως αρθρογράφος ή ως επαγγελματίας σε χώρους όπως η δημοσιογραφία ή η πολιτική και εμπορική επικοινωνία.

1.4: Τι μπορούμε να μάθουμε;

Στις επόμενες ενότητες αυτού του εγχειριδίου, καλύπτονται τα εξής θέματα:

1. **Περιγραφή:** Πώς μπορούμε να αποδώσουμε με τον γραπτό λόγο ένα αντικείμενο πάνω σε ένα τραπέζι, ένα ζωγραφικό πίνακα, μια σκηνή της καθημερινότητας ή την εμφάνιση ενός ανθρώπου; Πώς μπορούμε να περιγράψουμε χαρακτήρες ή καταστάσεις; Ποιες λεπτομέρειες κάνουν τη διαφορά; Στην εποχή μας καταναλώνουμε εκατομμύρια έτοιμες εικόνες. Δεν είναι πρόκληση να μπορούμε να κάνουμε τους αναγνώστες μας να δημιουργούν νέες εικόνες με τον νου τους;
2. **Αφήγηση:** Όλες οι ιστορίες έχουν κάτι να πουν. Μερικές πλατειάζουν, άλλες φαίνονται ελλιπείς, άλλες νιώθουμε ότι τις έχουμε ξανακούσει, άλλες δεν βγάζουν νόημα στο τέλος. Η πρόκληση να συνδέουμε τα γεγονότα έτσι ώστε να δημιουργούν μια ολοκληρωμένη εικόνα, είναι πάντα μεγάλη. Ιδίως επειδή έχουμε ακούσει και έχουμε πει τόσες πολλές ιστορίες.
3. **Ρητορική και επιχειρήματα:** Θέλετε να διατυπώσετε μια άποψη. Θέλετε όχι απλώς να «πείτε» κάτι αλλά να πείσετε όσους θα το ακούσουν, όπως ανέκαθεν έκαναν και κάνουν οι ρήτορες. Η ρητορική σας δίνει τα εργαλεία να οργανώσετε τα επιχειρήματά σας και να αξιοποιήσετε τη δύναμη του λόγου για να κάνετε αν όχι αποδεκτή, έστω σεβαστή την άποψή σας.
4. **Σχήματα λόγου και πολυτροπικά κείμενα:** Είναι τα κείμενα που δεν στέκονται αυθύπαρκτα αλλά συνοδεύονται από εικόνες ή ήχους. Τα κόμικς είναι πολυτροπικά κείμενα για παράδειγμα. Μια εικόνα μαζί με μια λεζάντα δημιουργούν μια πολυτροπική σύνθεση. Στην εποχή των πολυμέσων τα κείμενα μπορούν να

αποκτήσουν δύναμη και πλούτο εάν τα συνδυάζουμε με άλλες μορφές δημιουργίας – ή να υποβαθμιστούν... από εμάς εξαρτάται.

Με τα τέσσερα αυτά εργαλεία μπορείτε να ξεκινήσετε να δημιουργείτε. Δεν έχει σημασία τι. Μπορείτε να γράψετε ένα διήγημα στο οποίο κάποιος πείθει κάποιον άλλον, στήνοντας το σκηνικό σε ένα φανταστικό τοπίο. Μπορεί να γράψετε ένα άρθρο για τις πολιτικές εξελίξεις, εντάσσοντας διηγήσεις μαρτύρων και φωτογραφίες. Μπορεί να χρησιμοποιήσετε την περιγραφή σαν διαφημιστής για να αναδείξετε τη χαρά της οδήγησης ενός αυτοκινήτου ή την αφήγηση σαν πολιτικός για να πείσετε ότι το παρελθόν σας είναι αγωνιστικό και το μέλλον σας λαμπρό. Στο χέρι σας είναι και στον νου σας.

1.5: Ξεκινώντας το γράψιμο

Βασική αρχή είναι ότι όλοι μπορούμε να γράψουμε δημιουργικά. Όποιους βαθμούς κι αν παίρναμε σχολείο, όλοι κάποια στιγμή γράψαμε ένα στίχο, είπαμε μια καλή ατάκα, κρατήσαμε ημερολόγιο, πειραματιστήκαμε πάνω στη λευκή σελίδα. Το θέμα είναι αν θέλετε να γράφετε και πόσο θα προσπαθήσετε. Πώς ξεκινά κανείς;

Πρώτα αναρωτηθείτε κατά πόσον κατέχετε τη γλώσσα, το βασικό σας εργαλείο. Οι αδυναμίες αναπληρώνονται. Αν όμως αποφεύγετε τις μισές ελληνικές λέξεις γιατί αμφιβάλλετε για την ορθογραφία, αν δεν αναζητείτε εναλλακτικές εκφράσεις μέχρι να πετύχετε την ιδανικότερη, αν δεν απολαμβάνετε την εξερεύνηση της γλώσσας, τότε ίσως κουραστείτε νωρίς.

Ύστερα, θυμηθείτε ότι όσο πιο πολύ διαβάσετε, τόσο πιο καλά γράφετε. Το διάβασμα σας βοηθά να εξοικειωθείτε με διαφορετικά ύφη, είδη, λεξιλόγια. Γι' αυτό έχει σημασία να διαβάσετε πολυσυλλεκτικά: διαφορετικούς συγγραφείς, διαφορετικές εφημερίδες, διαφορετικά είδη. Όχι μόνο ό,τι σας ταιριάζει ή σας βρίσκει σύμφωνους.

Τρίτον, το γράψιμο είναι η γυμναστική του νου. Βοηθά να διατηρούμαστε ευέλικτοι. Όσο πιο πολύ γράφουμε, τόσο πιο καλά γράφουμε. Είναι μάλλον ουτοπικό να θεωρούμε ότι την πρώτη φορά που θα ξεκινήσουμε να γράφουμε κάτι, θα γράψουμε όλες τις σελίδες στη σειρά και μετά θα το εκδώσουμε. Στην πράξη θα χρειαστεί πολλές φορές να το αλλάξουμε και να πετάξουμε πολλά κομμάτια του μέχρι να φτάσουμε στο ιδανικό για μας αποτέλεσμα.

Τέλος το γράψιμο βοηθά όταν έχουμε κάτι ουσιαστικό να πούμε. Γι' αυτό έχει σημασία να είμαστε καλοί παρατηρητές ανθρώπων, γεγονότων, καταστάσεων. Να εμβαθύνουμε πέρα από στερεότυπα, να αναρωτιόμαστε για τις αιτίες και τα αποτελέσματα, να βλέπουμε τα πράγματα διαφορετικά. Έτσι έρχονται σκέψεις, ιδέες, ιστορίες που αξίζει να μοιραστούμε.

Δραστηριότητα 3

Διαλέξτε ένα κείμενο που σας αρέσει πάρα πολύ και ξαναδιαβάστε το ώστε να το θυμηθείτε. Προσπαθήστε να μπειτε στη θέση του συγγραφέα:

- Τι πιστεύετε ότι τον ενέπνευσε για να το γράψει;
- Ποιο μήνυμα ήθελε να περάσει;
- Πόσο χρόνο υπολογίζετε ότι χρειάστηκε για να το ολοκληρώσει;
- Πιστεύετε ότι το έγραψε μονομιάς από την αρχή ως το τέλος ή έγραφε και έσβηνε κομμάτια του κειμένου για πολύ καιρό;

Δραστηριότητα 4

Περιγράψτε ένα ηλιοβασίλεμα, ξεκινώντας με τη λέξη: «Μαργαριτάρι» και τελειώνοντας με τη λέξη «καρπός».

Ολοκληρώνοντας αυτή την ενότητα, πρέπει να έχετε γνωρίσει τις βασικές διαστάσεις και τα κυριότερα είδη της δημιουργικής γραφής. Πρέπει επίσης να έχετε διακρίνει τα διαφορετικά είδη δημιουργικής γραφής, από τη λογοτεχνία και την ποίηση μέχρι την αρθρογραφία και την πολιτική ή εμπορική επικοινωνία. Είναι σημαντικό επίσης να έχετε κατανοήσει τη διάρθρωση αυτού του εγχειριδίου ώστε να πλοηγηθείτε βήμα-βήμα στα επόμενα κεφάλαια, στον κόσμο των κειμένων.

2: Περιγραφή

Η περιγραφή μετατρέπει τις εικόνες σε λέξεις. Μας βοηθά να μεταφέρουμε στον αναγνώστη τον ξεχωριστό τρόπο με τον οποίο εμείς αντιλαμβανόμαστε τα αντικείμενα, τις ιδέες και τον κόσμο γύρω μας. Στην ενότητα αυτή θα δείτε πώς μπορείτε να συντάσσετε ακριβείς, δυνατές περιγραφές που αποδίδουν με ακρίβεια τις σκέψεις σας και κάνουν τον λόγο σας παραστατικό και ενδιαφέροντα. .

Ήδη από τις σχολικές εκθέσεις, το πρώτο εκτενές κείμενο το οποίο γράφει ένας μαθητής είναι μια περιγραφή. Καθώς συνήθως περιγράφουμε κάτι αντιληπτό με τις αισθήσεις μας, η περιγραφή είναι ιδανικός τρόπος να βάζουμε σε τάξη το μυαλό μας και να οργανώνουμε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και προσεγγίζουμε τον κόσμο γύρω μας. Φυσικά η περιγραφή δεν έχει να κάνει μόνο με απτά αντικείμενα αλλά και με ιδέες ή έννοιες. Δεν έχει επίσης να κάνει μόνο με την όραση αλλά με όλες τις αισθήσεις (Rozelle, 2005).

Στη λογοτεχνία, η περιγραφή δείχνει την παραστατικότητα του συγγραφέα αλλά και το βάθος της μελέτης του για τους χαρακτήρες και τους χώρους στους οποίους εκτυλίσσεται η δράση. Στην επικοινωνία και στη δημοσιογραφία, η περιγραφή στρατεύεται για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένους στόχους. Μπορεί να περιγράφουμε ένα προϊόν σε ένα γράμμα πώλησης. Μπορεί να περιγράφουμε έναν τόπο σε ένα ταξιδιωτικό άρθρο ή τον διάκοσμο σε μια εκδήλωση δημοσίων σχέσεων. Μπορεί να περιγράφουμε ένα καμένο τοπίο, τις συνθήκες κράτησης σε μια φυλακή, τον τόπο ενός ατυχήματος ή την εμφάνιση ενός δημόσιου προσώπου.

Η περιγραφή εξυπηρετεί την πειθώ, την κατανόηση, τη δύναμη, την ακρίβεια και την παραστατικότητα, ιδίως όταν σέβεται την οικονομία του λόγου. Αντί να πούμε, για παράδειγμα: «ένα πολύχρωμο τραπεζομάντιλο», μπορούμε να πούμε: «ένα τραπεζομάντιλο με μεγάλες κόκκινες τουλίπες, μωβ χρυσάνθεμα και κακόγουστες μαργαρίτες». Αρκεί βέβαια το τραπεζομάντιλο να είναι όντως σημαντικό για το θέμα και να μην μας αποσπά η περιγραφή του από την ουσία του κειμένου.

Τρία είναι τα στοιχεία που παίζουν ρόλο όταν γράφουμε μια περιγραφή:

- Σε τι μας χρησιμεύει, γιατί την κάνουμε, πού θέλουμε να καταλήξουμε
- Τι συμπεριλαμβάνουμε και τι αγνοούμε και
- Πώς οργανώνουμε τη διαδοχή των πραγμάτων που περιγράφουμε.

Δραστηριότητα 5

Διαλέξτε και παρατηρήστε σχολαστικά ένα αντικείμενο: πού βρίσκεται, πώς πέφτει πάνω του το φως, πώς δένει με τον χώρο, τι υπάρχει γύρω, τα χρώματα, το μέγεθος το σχήμα του. Σκεφθείτε: σε ποια περίπτωση θα είχε νόημα να περιγράψει κανείς αυτό το αντικείμενο. Στην περίπτωση αυτή, ποια στοιχεία θα άξιζε να τονίσει;

2.1: Σε τι μας χρησιμεύει μια περιγραφή;

Στη λογοτεχνία μια περιγραφή είναι αυτή που θα τραβήξει τον αναγνώστη μέσα στα γεγονότα, μέσα στην πλοκή. Θα δώσει ατμόσφαιρα και ύφος. Στον χώρο της επικοινωνίας ένα περιγραφικό κείμενο συνήθως δεν είναι αυτοσκοπός. Είναι το μέσο που θα οδηγήσει τον γράφοντα να παρουσιάσει όσο το δυνατόν καλύτερα το θέμα και τα επιχειρήματά του.

Και στις δύο περιπτώσεις η περιγραφή είναι εξαιρετικά σημαντική. Με μια προϋπόθεση: πρέπει να αναρωτηθείτε αν υπηρετεί τον στόχο του κειμένου και άρα αν αξίζει για τον αναγνώστη να τη δει στο χαρτί σε όλη της τη λεπτομέρεια. Αν δεν αξίζει, όσο όμορφα κι αν την αποδώσετε θα είναι φλυαρία διότι απομακρύνει από τον σκοπό και αποσπά την προσοχή. Από την άλλη πλευρά, αν μια περιγραφή ενδυναμώνει την αφήγηση ή το επιχειρήματά σας, πρέπει να τη δυναμώσετε κι εσείς ώστε να γίνει γλαφυρή και ζωντανή.

Πολλοί φοβούνται τις περιγραφές σε κείμενα που έχουν στόχο την πειθώ. Συχνά καταφεύγουν σε κοινοτοπίες και γενικότητες όπως: «... πόσο κακή είναι η κατάσταση στις φυλακές». Η περιγραφή είναι επιχειρήμα και πρέπει να έχει τη δύναμη που του αξίζει. Επιπλέον, η περιγραφή είναι ένα δώρο στον αναγνώστη σας. Ζούμε στην εποχή της εικόνας. Αυτό σημαίνει ότι καταναλώνουμε χιλιάδες εικόνες. Έτοιμες εικόνες, που άλλοι φτιάχνουν για μας. Το να έχετε τις λέξεις ως όπλο, για να κάνετε τους αναγνώστες σας να πλάθουν τις δικές τους εικόνες στο μυαλό τους χωρίς να βαριούνται, είναι εξαιρετικά καλό όχι μόνο για να απολαμβάνουν αυτό που διαβάζουν αλλά και για να οξύνουν τη φαντασία τους.

2.2: Τι συμπεριλαμβάνουμε και τι αγνοούμε;

Μπορούμε να περιγράψουμε ένα τοπίο με είκοσι, σαράντα, εκατό ή τρεις χιλιάδες λέξεις. Το ίδιο ακριβώς ισχύει για τα πάντα, από έναν άνθρωπο μέχρι ένα φλιτζάνι. Πολλοί θεωρούν ότι όσο πιο σημαντική είναι μια περιγραφή, τόσο πιο εκτενής πρέπει να είναι. Δεν

ισχύει. Η έκταση συνήθως κουράζει και μπερδεύει. Η πρόκληση είναι τι απ' όλα αυτά που υπάρχουν στον νου ή μπροστά στα μάτια μας θα αποφασίσουμε να πούμε και τι όχι. Η σπουδαιότητα των λεπτομερειών καθορίζει μια περιγραφή, όχι η πολυπλοκότητα της εικόνας που θέλουμε να αποδώσουμε (Rozelle, 2005).

Μπορεί μια εικόνα να αξίζει χίλιες λέξεις αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι μόνο αν πούμε χίλιες λέξεις θα αποδώσουμε επακριβώς μια εικόνα. Το πρώτο στοιχείο μιας καλής περιγραφής λοιπόν είναι η παρατηρητικότητα, ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο βλέπουμε τα πράγματα. Συχνά αρκούν λίγες, μικρές λεπτομέρειες για να δώσουν σε βάθος μια ουσιαστική περιγραφή και να δημιουργήσουν μια εικόνα (Rozelle, 2005).

Το δεύτερο στοιχείο είναι ο τρόπος με τον οποίο αποδίδουμε αυτή την ιδιαίτερη ματιά. Μπορούμε να πούμε: «ένα μεγάλο ξύλινο τραπέζι τραπεζαρίας, με παλιό στιλ και σκούρα χρώματα». Μπορούμε επίσης να πούμε: «ένα μοναστηριακό τραπέζι» και να δώσουμε την εικόνα με περισσότερη ακρίβεια και παραστατικότητα αλλά με λιγότερες λέξεις. Αντίστοιχα, «ένας καλοντυμένος κύριος με κουστούμι και γραβάτα ο οποίος διασχίζει τη Σταδίου» μπορεί να αποδοθεί ως: «ένας γκριζομάλλης με μουντό κουστούμι και γκρενά γραβάτα, που ελίσσεται νευρικά στον συρφετό της Σταδίου». Η διαφορά δεν είναι απλώς τέσσερις λέξεις. Έχουμε μάλιστα τη δυνατότητα να αγνοήσουμε τα ρούχα -αν αυτά δεν είναι σημαντικά για το θέμα μας- και να δώσουμε περισσότερη έμφαση σε άλλα στοιχεία, όπως για παράδειγμα: «ένας ευτραφής γκριζομάλλης με σφιγμένα απ' την αγωνία χαρακτηριστικά, που ανεμίζει τον χαρτοφύλακά του καθώς ελίσσεται άτσαλα». Ίδιες λέξεις, ίδια σκηνή, άλλη εικόνα, άλλη έμφαση.

Πολλοί άνθρωποι προσπαθούν να εμπλουτίσουν τις περιγραφές τους με επίθετα. Τα επίθετα δεν είναι πανάκεια. Ιδίως όταν στέκονται στην ουρά το ένα μετά το άλλο, τείνουν μάλλον να συσκοτίζουν παρά να διαφωτίζουν. Δεν έχουν περισσότερη δύναμη από τα ρήματα ή τα ουσιαστικά. Κάθε λέξη πρέπει να διαλέγεται με προσοχή. «Ένα τριμμένο σακάκι με δερμάτινα μπαλώματα στα μανίκια» είναι πολύ πιο παραστατικό και ακριβές από ένα «παλιό σακάκι» και πολύ πιο σαφές από ένα «παλιό, απαίσιο σακάκι». Ένα «ολοκαίνουργιο σακάκι που του λείπει ένα κουμπί» λέει περισσότερα για τον άνθρωπο και λιγότερα για το σακάκι. «Ο άνδρας που ακουμπά στην κολόνα» είναι λιγότερο ενδιαφέρων από τον άνδρα που «γέρνει κουρασμένα στην κολόνα».

Ναι μεν οι περιγραφές δημιουργούν εικόνες, όμως στην πράξη κάνουν κάτι ευρύτερο: αναπληρώνουν τα κενά όλων μας των αισθήσεων. Μπορείτε να περιγράψετε ένα φαγητό

μεταφέροντας μια γευστική εμπειρία. Μπορείτε να πείτε πάρα πολλά πράγματα για μια αίθουσα αν απλώς επισημάνετε ότι «μύριζε απολυμαντικό». Μπορείτε να περιγράψετε τους ήχους σε ένα δάσος ή σε ένα νοσοκομείο και να δώσετε την ένταση της στιγμής με περισσότερη ακρίβεια απ' ό,τι αν χρησιμοποιούσατε λέξεις όπως γαλήνη, ομορφιά, άγχος. Διαλέξτε κάθε φορά την πιο παραστατική διατύπωση, αποφεύγοντας κοινοτοπίες και γενικότητες. Όταν κάτι σας φαίνεται αδιάφορο ή συνηθισμένο, σκεφθείτε ότι απλώς δεν το έχετε παρατηρήσει αρκετά ή δεν το έχετε αφήσει να σας αγγίξει.

Δραστηριότητα 6

Ήταν ένα λουλούδι εκεί! Συλλογίσου. Ένα λουλούδι είχε φυτρώσει εκεί μέσα στους σαπρακιασμένους γεώσακους. Και μου φανερώθηκε έτσι ξαφνικά τούτη τη νύχτα που 'ναι γιομάτη θάματα. Απόμεινα να το βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' άγγισα με χτυποκάρδι, όπως αγγίζεις ένα βρέφος στο μάγουλο. Είναι μια παπαρούνα. Μια τόσο δα μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ανοιγμένη σαν μικρή βελουδένια φούχτα. Αν μπορούσε να τη χαρεί κανένας μέσα στο φως του ήλιου, θα 'βλεπε πως ήταν άλικη, μ' έναν μαύρο σταυρό στην καρδιά, με μια τούφα μαβιές βλεφαρίδες στη μέση. Είναι καλοθρεμμένο λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα και γεροσύνη. Το τσουνί του είναι ντούρο και χνουδάτο. Έχει κι ένα κόμπο που δεν άνοιξε ακόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στην πράσινη φασκιά του και περιμένει την ώρα του. Μα δεν θ' αργήσει ν' ανοίξει κι αυτός. Και θα 'ναι δυο λουλούδια τότες! Δυο λουλούδια μέσα στο περιβόλι του Θανάτου. Αιστάνουμαι συγκινημένος ξαφνικά ως τα κατάβαθα της ψυχής.

1. Αφού διαβάσετε το παραπάνω απόσπασμα, από το έργο του Στρατή Μυριβήλη, *Η Ζωή εν Τάφω*², απαντήστε στα εξής ερωτήματα:
 - i. Γιατί είναι σημαντική η παπαρούνα;
 - ii. Γιατί αποκτά τόση έμφαση, τόση ποιητικότητα και τόση έκταση η περιγραφή της;
 - iii. Τι υπάρχει γύρω από την παπαρούνα που μεγιστοποιεί τη σημασία της;
 - iv. Τι μας λέει η περιγραφή του αφηγητή για την ψυχική του κατάσταση και τα συναισθήματά του;
2. Περιγράψτε σε 150 λέξεις να περιγράψετε ένα προσωπικό σας αντικείμενο. Συνδέστε την περιγραφή με την ψυχική σας κατάσταση όταν ήρθατε σε επαφή με αυτό και εξηγήστε πώς επηρέασε τα συναισθήματά σας.

² http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/2_1_2/geni1.htm. Εντοπίστηκε τον Μάιο 2014.

2.3: Πώς οργανώνουμε μια περιγραφή;

Όταν περιγράφουμε αυτό που βλέπουμε, μπορούμε να κάνουμε πολύ πιο σωστή δουλειά αν φανταστούμε ότι ανάμεσα στα μάτια μας και στο αντικείμενο της περιγραφής μας μεσολαβεί ο φακός μιας κάμερας. Δεν είναι ανάγκη να είμαστε σκηνοθέτες ή φωτογράφοι. Στην Οδύσσεια ο Όμηρος αφηγείται την κάθοδο του Ερμή στην Ωγυγία και περιγράφει το νησί μέσα από τα μάτια του αγγελιαφόρου: πρώτα δίνει γενικές εικόνες. Μετά, όσο ο Ερμής πλησιάζει, η περιγραφή επικεντρώνεται σε επιμέρους λεπτομέρειες που δίνουν ακρίβεια και γλαφυρότητα και δεν θα ήταν ορατές από πολύ ψηλά. Η περιγραφή του έχει ένα σαφή σκοπό: να δείξει ότι το νησί της Καλυψώς ήταν ένας πραγματικός παράδεισος κι όμως ο Οδυσσεύς ήθελε να γυρίσει στην Ιθάκη.

Υπάρχουν βάσιμες υποψίες ότι ο Όμηρος δεν είχε φωτογραφική μηχανή. Ούτε κάμερα. Και κατά πάσα πιθανότητα δεν πετούσε όπως ο Ερμής. Είχε όμως την υπομονή και τη θέληση να βλέπει μέσα από τα μάτια του Ερμή. Έτσι έδωσε μια εικόνα γενική στην αρχή. Μια εικόνα πανοραμική, που έχουμε όταν η κάμερα είναι μακριά από το αντικείμενο. Όσο η κάμερα πλησιάζει, μας επιτρέπει να εμπλουτίσουμε την περιγραφή με πολλές λεπτομέρειες. Στερεί όμως από το οπτικό μας πεδίο ό,τι υπάρχει γύρω από το σημείο εστίασης.

Όταν λοιπόν περιγράφουμε, καλό είναι να μιμούμαστε τις κινήσεις της κάμερας κι αυτό για δύο λόγους: ο πρώτος είναι ότι θα είμαστε οι ίδιοι συνεπείς με τις παρατηρήσεις μας και θα δώσουμε καλύτερο ειρμό στο κείμενο. Ο δεύτερος είναι ότι ο αναγνώστης θα μπει πιο εύκολα στη θέση μας, διότι οι άνθρωποι με αυτό τον τρόπο παρατηρούν: είτε εστιάζουν στο δάσος είτε στο δέντρο. Είτε στο φεγγάρι είτε στο δάχτυλο. Όχι και στα δύο ταυτόχρονα.

Έχουμε όμως δύο εναλλακτικές. Η πρώτη εναλλακτική είναι να κινηθούμε από το γενικό στο ειδικό: να δώσουμε πρώτα τη «μεγάλη εικόνα» κι ύστερα να επικεντρωθούμε διαδοχικά στις κρίσιμες λεπτομέρειες – όχι σε όλες φυσικά, μόνο σε όσες υπηρετούν τον στόχο μας.

Η δεύτερη εναλλακτική είναι να ξεκινήσουμε περιγράφοντας κρίσιμες λεπτομέρειες και μετά, σαν να ανοίγει ο φακός της κάμερας, να τις τοποθετήσουμε όλες μαζί στον ίδιο χώρο. Ενώ πριν κάναμε «ζουμ ιν», τώρα κάνουμε «ζουμ άουτ». Τα παρακάτω παραδείγματα ίσως δίνουν μεγαλύτερη σαφήνεια. Οι δύο αυτοί τρόποι ισχύουν και όταν περιγράφουμε ανθρώπινες ιδιοσυγκρασίες, χαρακτήρες ή προσωπικότητες, όχι μόνο χώρους.

Από το γενικό στο ειδικό (zoom in)

Με το που άνοιξε η πόρτα, το παράθυρο έκλεισε κάνοντας ένα δυνατό γδούπο. Είχε ήδη προλάβει να φέρει σκόνη και έντομα. Ένα στενάχωρο, ακατάστατο δωμάτιο στριμώχνει το ξέστρωτο κρεβάτι και ένα σκοροφαγωμένο γραφείο. Πάνω του, ένα άδειο φλιτζάνι ξεχασμένο για μέρες κι ένα λαδωμένο γράμμα με την τελευταία λέξη μισή. Όποιος κι αν έμενε εδώ έφυγε πολύ βιαστικά.

Από το ειδικό στο γενικό (zoom out)

Ένα λαδωμένο γράμμα με την τελευταία λέξη μισή. Ένα άδειο φλιτζάνι ξεχασμένο για μέρες. Ένα σκοροφαγωμένο γραφείο κι ένα ξέστρωτο κρεβάτι που δεν έχουν φιλοξενήσει κανέναν εδώ και μέρες. Το παράθυρο, που έκλεισε με γδούπο μόλις η πόρτα άνοιξε, είχε φέρει σκόνη και έντομα. Όποιος κι αν έμενε σε αυτό το στενάχωρο, ακατάστατο δωμάτιο, έφυγε πολύ βιαστικά.

Όταν περιγράφουμε λεπτομέρειες, μπορούμε να τις παραθέσουμε με βάση τη θέση τους στον χώρο – σαν να κινούσαμε το βλέμμα μας προς τα αριστερά ή προς τα δεξιά. Μπορούμε όμως να τις αποδώσουμε και με σειρά σπουδαιότητας. Η επιλογή είναι δική μας. Κανείς δεν θα επέμβει σε μια εικόνα που έχουμε στο μυαλό μας. Το σημαντικό είναι να φύγει από το δικό μας μυαλό και να μπει στο μυαλό του αναγνώστη βγάζοντας το νόημα που θέλουμε.

Το ίδιο ισχύει όταν περιγράφουμε ανθρώπους: μπορούμε να ξεκινήσουμε από την εξωτερική τους εμφάνιση και ύστερα να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τον χαρακτήρα τους. Μπορούμε επίσης να αναφερθούμε πρώτα στα συναισθήματα που μας προκαλούν και ύστερα να πούμε κάτι για την εξωτερική τους εμφάνιση. Συχνά εδώ οι συγγραφείς αξιοποιούν και έναν ακόμη τρόπο: στέκονται σε ορατά στοιχεία της εμφάνισης κάποιου, μόνο όταν αυτά δηλώνουν κάτι για τον χαρακτήρα του ή μας βοηθούν να τον καταλάβουμε σε βάθος. Για παράδειγμα: «Η γραβάτα του ήταν πάντα δεμένη άψογα. Μάλιστα πολλές φορές την έλεγχε μηχανικά με το χέρι του για να βεβαιωθεί ότι είναι ακριβώς όπως πρέπει. Σε στιγμές αμηχανίας, επαναλάμβανε συνέχεια αυτή την κίνηση. Ήταν φανερό ότι προσπαθούσε μέσα από την άψογη εμφάνιση να κρύψει το άγχος του».

Δραστηριότητα 7

Τραγουδούσαν οι λαμαρίνες, τα κράσπεδα και τα πλατάνια, άνοιξαν τα στόματα όλα τα ζωντανά να γευτούν το δώρο του Θεού, έπεσαν κεραυνοί απανωτοί κι έλαμψε πεντ' έξι φορές από τις αστραπές η Εντίρε, μέσα στη θαμπάδα της βροχής. Τα καλντερίμια, διψασμένα, ρουφούσαν το νερό. Γυάλισαν οι πέτρες, κι όσες ήταν μαύρες φάνταζαν σαν λουστρινένια παπούτσια, κι έτσι ακριβώς έμοιαζε κι ο μεγάλος δρόμος που ένωνε το προάστιο Καραγάτς με την Αδριανούπολη ή Αδριανού ή Εντίρε. Λουστρινένια αυτοκρατορική λεωφόρος, λεωφόρος Λωζάνης τώρα, κι εκατέρωθεν ορμάνια και μπαξέδες. Άθικτη απ' το χρόνο. Σφίγγα στις αναμνήσεις της, βάλσαμο στην ψυχή του ταξιδιώτη, είτε έφτανε εκεί είτε την αποχαιρετούσε.

(Απόσπασμα από το έργο του Γιάννη Ξανθούλη, *Ο Τούρκος στον Κήπο*³).

1. Αφού διαβάσετε το παραπάνω απόσπασμα, απαντήστε στα εξής ερωτήματα:
 - i. Ο συγγραφέας ξεκινά από τη γενική εικόνα ή από τις λεπτομέρειες; Πού φαντάζεστε ότι βρίσκεται την ώρα της περιγραφής;
 - ii. Πώς χρησιμοποιεί το φως και τον ήχο για να αποδώσει τη βροχερή μέρα;
 - iii. Πώς βιώνει ο ίδιος ο συγγραφέας τη βροχή; Πώς επηρεάζει τα συναισθήματά του; Πώς αλλάζει η βροχή την εικόνα του για την πόλη; Γιατί το τοπίο αυτό του φέρνει στον νου μια πόλη γεμάτη μυστικά;
2. Προσπαθήστε μέσα σε 150 λέξεις να περιγράψετε το πιο συναρπαστικό τοπίο που έχετε επισκεφθεί. Εξηγήστε πώς επηρέασε τα συναισθήματά σας.
3. Με τον ίδιο τρόπο, περιγράψτε ένα αρνητικό, ζοφερό τοπίο στο οποίο έχετε βρεθεί και εξηγήστε τον αντίκτυπό του στη διάθεσή σας και στην ψυχική σας κατάσταση.
4. Τι συναισθήματα πιστεύετε ότι προκαλεί ο χώρος εργασίας σας; Περιγράψτε τον έτσι ώστε να αναδύονται αυτά τα συναισθήματα μέσα από το κείμενο.

³ Ξανθούλης, Γ. *Ο Τούρκος στον Κήπο*, Αθήνα, Καστανιώτης, Σελ. 72.

Δραστηριότητα 8

Εγώ, μην γελάσεις αφεντικό, φαντάζομαι το Θεό απaráλλαχτο σαν και μένα. Μόνο πιο αψηλό, πιο δυνατό, πιο παλαβό· κι αθάνατο. Κάθεται σε μαλακές προβιές χουζουρεμένα, κι η παράγκα του είναι ο ουρανός. Όχι από γκαζοτενεκέδες, σαν τη δικιά μας, παρά από σύννεφα. Κρατάει στο δεξό του χέρι όχι σπαθί, όχι ζυγαριά, αυτά τα εργαλεία είναι για τους φονιάδες και τους μπακάληδες· ο Θεός κρατά ένα μεγάλο σφουγγάρι σα σύννεφο της βροχής. Δεξά του η Παράδεισο, ζερβά του η Κόλαση. Έρχεται η κακομοίρα η ψυχή, τσίτσιδη, γιατί έχασε το κορμί της και τουρτουρίζει. Ο Θεός την κοιτάζει και γελάει κάτω από τα μουστάκια του· μα καμώνεται τον μπαμπούλα . «Έλα εδώ της λέει, και χοντραίνει την φωνή του, έλα εδώ, καταραμένη!» Και πιάνει την ανάκριση. Πέφτει η ψυχή στα πόδια του Θεού. «Αμάν! του φωνάζει: ήμαρτον!» Και δώστου, να λέει, να λέει τα κρίματά της. Λέει, λέει, δεν έχουν τελειωμό. Κι ο Θεός βαριέται, χασμουριέται. «Σώπα πια, της φωνάζει, με ξεκούφανες!» Και φαπ! δίνει με το σφουγγάρι και σβήνει όλες τις αμαρτίες. «Ξεκουμπίσου στην παράδεισο! της κάνει. -Πέτρο, βαλ' την και τούτη μέσα την κακομοίρα!» Γιατί θα πρέπει να ξέρεις, αφεντικό, ο Θεός είναι άρχοντας μεγάλος· κι αυτό θα πει αρχοντιά: να συχωρνάς!»

(Απόσπασμα από το έργο του Νίκου Καζαντζάκη, *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*⁴)

1. Αφού διαβάσετε το παραπάνω απόσπασμα, απαντήστε στο εξής ερώτημα: Η περιγραφή για τον Θεό που αναφέρεται στο απόσπασμα, τι μας λέει για τον άνθρωπο ο οποίος την εκφέρει; Κάντε τουλάχιστον τρεις παρατηρήσεις για τον χαρακτήρα του, τη μόρφωσή του, τη δουλειά του.
2. Προσπαθήστε μέσα σε 200 λέξεις να περιγράψετε όχι τη γνώμη αλλά την εικόνα που έχετε για τον Θεό. Σε τι μοιάζει και σε τι διαφέρει με το παραπάνω απόσπασμα;
3. Αν εσείς προσωποποιούσατε τον Θεό, με τι θα τον ταυτίζατε; Πώς θα τον περιγράφατε; Μέσα από ποια σύμβολα ή εικόνες;

⁴ <http://www.slideshare.net/filolak/nkazantzakis-norvigia#btnNext>

Δραστηριότητα 9

Θυμώνω που δεν ακούει πολύ καλά πια. Μετά θυμώνω που θυμώνω. Κλείνω το τηλέφωνο και νιώθω ο χειρότερος άνθρωπος στον κόσμο. Προσπαθεί, πολύ. Θέλει να ακούσει να καταλάβει, να μη μου τρώει τον χρόνο, να μη νευριάσω που φωνάζω και επαναλαμβάνω τα πάντα πέντε φορές, γιατί έχω κι εγώ τα τρεχάματά μου. Να μη μου τρώει τον χρόνο εκείνος που μου χάρισε όλον τον χρόνο. Να μπει σε δεύτερη μοίρα, πίσω από τα «τρεχάματά» μου. Του πολυάσχολου, που πιστεύει πως υπάρχει κάτι πολύ σημαντικότερο -και άπειρος χρόνος- από το να πει όσες κουβέντες μπορεί ακόμη με τον ογδοντάχρονο πατέρα του. Που κάποτε θα γράψει ένα εξόχως συναισθηματικό και ενοχικό κείμενο για το πόσα δεν πρόλαβε να πει στον πατέρα του και από κάτω θα μετράει like αντί να μετράει μούντζες. Και κάποιοι θα προσπαθούν να τον παρηγορήσουν κίολας αντί να του πουν την αλήθεια πως είναι ένα ανθρωπάκι που γράφει μεγάλα λόγια.

Γυρίζει πίσω στην κούνια του, μέρα με τη μέρα. Μικραίνει, κοιτάζει γύρω του με απορία. Ένα κανονικό μωρό. Χρωστάω παραμύθια, νανουρίσματα, χάρδια, ξενύχτια και ξεπληρώνω με νεύρα και βιασύνες. Με «δουλειές». Προσπαθούσε τρεις μέρες να βγάλει γραμμή στον ΕΟΠΥΥ. Κατάφερε να κλείσει ραντεβού για τα μάτια του -που κουράστηκαν και τελειώνουν κι αυτά- μετά από τρεις μήνες. Και δεν είπε κουβέντα, και το έμαθα τυχαία. Για να μη με φορτώνει με τα δικά του. Ποια δικά του; Ποια είναι πιο δικά μου;

Κάθε μέρα χιλιάδες άνθρωποι αυτής της ηλικίας ψάχνουν με σαλιωμένα δάχτυλα να μαζέψουν από το πάτωμα ένα ψιχουλάκι κρατικής μέριμνας, ένα χαδάκι Δημόσιας Υγείας. Αμίλητοι, τραυματισμένοι, με την εκτέλεση μιας απόφασης στα χέρια, να μην μπορούν να την καταλάβουν. Ο κόσμος έχει ξαναγίνει καινούργιος και άγνωστος στα μάτια τους. Και εχθρικός. Τον «νίκησαν» μια φορά στη ζωή τους, τώρα επιστρέφουν στην αφετηρία, αλλά δίχως χρόνο.

1. Αφού διαβάσετε το παραπάνω απόσπασμα από το άρθρο του Οδυσσέα Ιωάννου, «Έχω δυο μωρά»⁵, απαντήστε στις εξής ερωτήσεις:

- i. Σε ένα μη λογοτεχνικό κείμενο τι προσφέρει αυτή η περιγραφή;

⁵ <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.blog&id=31416>. Εντοπίστηκε στις 17 Μαΐου 2014.

- ii. Ο συγγραφέας περιγράφει τον πατέρα του μέσα από επίθετα; Ρήματα ή ουσιαστικά; Γιατί;
 - iii. Πώς αναδύεται η σχέση πατέρα-γιου; Ποια συναισθήματα κυριαρχούν από τον έναν προς τον άλλον;
 - iv. Τι συμπεραίνετε για το χαρακτήρα του πατέρα;
2. Επιλέξτε ένα πρόσωπο που δεν εκτιμάτε καθόλου. Κάντε μια περιγραφή 200 λέξεων συνδέοντας το πρόσωπο αυτό με τα συναισθήματα που σας προκαλεί. Ξεκινήστε από την εξωτερική του εμφάνιση και μετά μιλήστε για στοιχεία του χαρακτήρα του.
 3. Αμέσως μετά, μπειτε στη θέση του παιδιού του και προσπαθήστε να περιγράψετε όσα θετικά στοιχεία μπορεί να έχει αυτός ο άνθρωπος και όσα καλά μπορεί να δώσει σε κάποιον που αγαπά πολύ. Ξεκινήστε από τα συναισθήματά του και καταλήξτε στην εξωτερική του περιγραφή.

Δραστηριότητα 10 - Αυτοαξιολόγηση

Διαβάστε ξανά το κείμενο που δημιουργήσατε στην 4^η δραστηριότητα. Τώρα που γνωρίζετε περισσότερα για τις περιγραφές και έχετε ήδη εξασκηθεί, αξιολογήστε την πρώτη σας προσπάθεια. Κατόπιν, ξαναγράψτε ένα κείμενο 150 λέξεων που περιγράφει μια ανοιξιάτικη αυλή, ξεκινώντας με τη λέξη «Γκρι» και τελειώνοντας με τη λέξη «ψέμα».

Ολοκληρώνοντας την ενότητα που είναι αφιερωμένη στις περιγραφές, πρέπει να γνωρίζετε:

- Σε ποιες περιπτώσεις αξιοποιούμε μια περιγραφή.
- Πώς επιλέγουμε τα στοιχεία που θα συμπεριλάβουμε ώστε να δίνουμε δύναμη και ουσία στα κείμενά μας.
- Πώς οργανώνουμε μια περιγραφή βοηθώντας τον αναγνώστη να ακολουθήσει νοητικά το βλέμμα και τη σκέψη μας.

Με τη βοήθεια των δραστηριοτήτων πρέπει να έχετε ήδη νιώσει ότι αποκτάτε περισσότερη τριβή με τις γραπτές περιγραφές και ότι μπορείτε με λίγη προσπάθεια να τις εντάξετε σε άλλα κείμενα που συντάσσετε, κάνοντας τον λόγο σας ευχάριστο και πειστικό.

3: Αφήγηση

Οι ιστορίες είναι ένας τρόπος να μεταφέρουμε τις εμπειρίες και τις διδαχές μας από τη ζωή. Μέσα από τις ιστορίες δένονται οι οικογένειες, αποκτούν κοινή ταυτότητα οι λαοί και μοιράζονται κοινά βιώματα οι άνθρωποι. Στην ενότητα αυτή θα δείτε πώς μπορείτε να μεταφέρετε στο χαρτί τις ιστορίες σας, αληθινές ή φανταστικές, έτσι ώστε να δημιουργείτε ένταση και προσμονή, αναδεικνύοντας τα συναισθήματα και τις σκέψεις σας πάνω στα γεγονότα που διηγείστε.

Στην αφήγηση έχουμε μια διαδοχή γεγονότων που δεν συνδέονται μεταξύ τους τυχαία (Toolan, 1997). Μπορεί να έχουν χρονική σχέση -να συνέβησαν διαδοχικά- ή σχέση αιτίας και αποτελέσματος -το ένα να επέφερε το άλλο ή όλα μαζί να οδήγησαν σε ένα αποτέλεσμα.

Αφηγηματικά κείμενα δεν συναντάμε μόνο στη λογοτεχνία. Ένα ρεπορτάζ για επεισόδια στη διάρκεια μιας πορείας έχει αφηγηματικό χαρακτήρα. Ένα σενάριο για διαφημιστική ταινία επίσης αναφέρεται σε σειρά γεγονότων που, ακόμη κι αν φαίνονται ασύνδετα, οδηγούν σε ένα ενιαίο συμπέρασμα ή στο προϊόν. Η περιγραφή του τι πρόκειται να συμβεί σε μια εκδήλωση, τι θα βιώσει ο παρευρισκόμενος από τη στιγμή που θα λάβει μια πρόσκληση μέχρι τη στιγμή που θα απομακρυνθεί με το αυτοκίνητο, συχνά γίνεται με αφηγηματικό τρόπο. Οι σύγχρονες επικοινωνιακές τάσεις θέλουν τους μεγάλους οργανισμούς να αντλούν αφηγήσεις από το παρελθόν τους και από τους ανθρώπους τους, να τις συνθέτουν και να τις παρουσιάζουν έτσι ώστε να δημιουργούν ένα ιδιαίτερο νόημα και μια ιδιαίτερη ταυτότητα (Schultz, Hatch & Larsen, 2000), όπως για παράδειγμα η εταιρεία «Apple»⁶ ή η ελληνική εταιρεία καλλυντικών Κορρές⁷.

Μιούμαστε στην αφήγηση ήδη από την πρώιμη παιδική ηλικία. Στα παραμύθια που ακούμε, ένας ήρωας καταφέρνει να λύσει ένα πρόβλημα και να ανταμειφθεί ή προβαίνει σε μια σειρά από πράξεις που έχουν αντίκτυπο στην πορεία της ζωής του. Μέσα από την παράθεση γεγονότων λοιπόν μαθαίνουμε ποια είναι η αναμενόμενη εξέλιξη των πραγμάτων, αντλούμε ηθικά διδάγματα, ταυτιζόμαστε με τους ήρωες ή ταυτίζουμε τους γύρω μας με τους συμμάχους και τους αντιπάλους, κάνουμε σκέψεις «κατ' αναλογία» και βγάζουμε ένα νόημα συνδέοντας μεταξύ τους τα γεγονότα που καθημερινά συμβαίνουν. Η

⁶ Υπάρχει ολόκληρος ιστοχώρος στα αγγλικά για τις ιστορίες της μάρκας «Apple»: <http://www.storiesofapple.net>

⁷ http://www.korres.com/default.aspx?page_id=703

αφήγηση κάνει κάποια γεγονότα να φαίνονται «λογικά» ή «αναμενόμενα». Μας κάνει επίσης να διακρίνουμε -ή να νομίζουμε ότι διακρίνουμε- τον χαρακτήρα και τις αρχές κάποιου, μελετώντας τις πράξεις του. Αν τιμωρήθηκε, λογικά θα έκανε κάτι κακό. Αν όλα πήγαν καλά, δεν μπορεί να φταίει μόνο η τύχη.

Παρακάτω αναπτύσσονται τρία στοιχεία που πρέπει να λαβαίνετε υπ' όψη όταν συνθέτετε ένα αφήγημα: η πλοκή, οι ρόλοι και ο αφηγητής.

3.1: Πλοκή

Η πλοκή είναι από τα στοιχεία που πρώτα άρχισαν να γίνονται αντικείμενο μελέτης σε κάθε αφήγημα. Πάντα ξεκινάμε από μια αρχική κατάσταση την οποία διαταράσσει ένα γεγονός και σταματάμε όταν όλα ξαναβρούν την ισορροπία τους και επικρατήσει μια κατάσταση που θεωρούμε τελική. Η πλοκή σε μια αφήγηση, όσο σύνθετη κι αν είναι, χωρίζεται σε πέντε στάδια (Καψωμένος, 2004):

1. Εισαγωγή: μια κατάσταση διαταράσσεται από ένα γεγονός
2. Κλιμάκωση: το γεγονός αυτό πυροδοτεί άλλα γεγονότα ή συμπεριφορές ή συναισθήματα
3. Κορύφωση: το πρόβλημα φθάνει στο πιο κρίσιμο σημείο του
4. Λύση: ένα γεγονός ή μια πράξη δίνει διέξοδο στους ήρωες
5. Έξοδος: Μια νέα κατάσταση τάξης και ισορροπίας διαμορφώνεται.

Δραστηριότητα 11

Αφού διαβάσετε τα παραδείγματα στον επόμενο πίνακα, προσπαθήστε να αναλύσετε τα στάδια της πλοκής στα εξής κείμενα:

A) στο παραμύθι των αδελφών Γκριμ: Η Σταχτοπούτα

B) Στο μύθο του Δία και της Λητώς

Γ) Στη θυσία της Ιφιγένειας

Δ) Σε μια κινηματογραφική ταινία δράσης με πάρα πολλά γεγονότα για τα οποία θα πρέπει να διακρίνετε: ποια αποτελούν μέρος της κλιμάκωσης, ποιο γεγονός είναι η κορύφωση και πώς έρχονται η λύση και η έξοδος. Θυμηθείτε ότι μερικά σημαντικά γεγονότα μπορεί να έχουν μικρή διάρκεια και να παρατίθενται με συντομία, χωρίς αυτό να επηρεάζει τη σπουδαιότητά τους στην εξέλιξη της πλοκής.

3.1.1: Γνωστά παραδείγματα ανάπτυξης της πλοκής

Ιστορία	Εισαγωγή	Κλιμάκωση	Κορύφωση	Λύση	Έξοδος
Χιονάτη (Αδελφοί Γκριμ)	Ο καθρέφτης θυμώνει τη μητριά που αποφασίζει να κυνηγήσει τη Χιονάτη	Η Χιονάτη περιπλανιέται στο δάσος και κρύβεται στους 7 νάνους	Η μητριά βρίσκει τη χιονάτη και τη δηλητηριάζει	Το βασιλόπουλο λύνει τα μάγια	Και ζήσαν αυτοί καλά και μεις καλύτερα
Οιδίποδας (Σοφοκλής)	Λιμός βρίσκεται την πόλη της Θήβας και για να ιαθεί η πόλη πρέπει να βρεθεί η απάντηση στο αίνιγμα της Σφίγγας	Ο τύραννος Οιδίποδας κάνει ό,τι μπορεί για να εξιχνιάσει το αίνιγμα και να σώσει την πόλη	Ο Οιδίποδας ανακαλύπτει ότι ο ίδιος είναι υπαίτιος για τα προβλήματα της πόλης	Ο Οιδίποδας αυτοτιμωρείται και αυτοεξορίζεται από τη Θήβα	Ο λιμός φεύγει και η τάξη επανέρχεται στην πόλη
Έγκλημα στο Όριαν Εξπρες (Άγκαθα Κρίστι)	Ένας άνδρας βρίσκεται δολοφονημένος στο τρένο με το οποίο ταξιδεύει ο Ηρακλής Πουαρό	Οι έρευνες αποκαλύπτουν ότι όλοι οι επιβαίνοντες είχαν κίνητρο και ευκαιρία να σκοτώσουν το θύμα	Ο Ηρακλής Πουαρό τους μαζεύει όλους στην αίθουσα	Αποκαλύπτει ότι όλοι είναι ένοχοι και συνεργοί στον φόνο	Το Όριαν Εξπρες φτάνει στον προορισμό του
Η αλεπού και το κοράκι (Αίσωπος)	Ένα κοράκι βρίσκει ένα κομμάτι τυρί	Η αλεπού λιμπίζεται το τυρί όλο και περισσότερο	Η αλεπού ζητά απ' το κοράκι να τραγουδήσει	Το τυρί πέφτει από το στόμα του κορακιού	Μαθαίνουμε ότι η κολακεία και η ματαιοδοξία βλάπτουν

Κάθε αφήγημα έχει ένα κομβικό σημείο: το σημείο 3, δηλαδή την κορύφωση. Τι σημαίνει αυτό; Ότι σε κάθε αφήγηση πρέπει να υπάρχει τουλάχιστον ένα γεγονός το οποίο αλλάζει την κατάσταση κι ότι, αν υπάρχουν πολλά γεγονότα, ένα είναι το πιο σημαντικό. Στον Οιδίποδα του Σοφοκλή για παράδειγμα συμβαίνουν τα μύρια όσα αλλά μόνο όταν οι δύο βοσκοί συναντιούνται αποκαλύπτεται η αλήθεια. Όλα τα άλλα περιστατικά παρατίθενται από τον δραματουργό μόνο και μόνο για να οδηγήσουν σε αυτή τη στιγμή.

Διαλέξτε λοιπόν ποιο θα είναι το ένα, κεντρικό και πιο σημαντικό γεγονός και πλαισιώστε το με όσα άλλα χρειάζονται. Διαφορετικά δεν θα είναι σαφές στον αναγνώστη γιατί παρατίθενται πολλά γεγονότα, πώς συνεισφέρει το καθένα στην πλοκή και πώς συμβάλλει στην αλλαγή της κατάστασης από το «πριν» στο «μετά». Η ιστορία θα φαίνεται σκόρπια, χαλαρή και ανούσια. Ακόμη και σε ένα ρεπορτάζ, ο δημοσιογράφος θα παραθέσει τα γεγονότα εκείνα που είναι απαραίτητα στον αναγνώστη για να καταλάβει το θέμα κι όχι ό,τι συνέβη γενικώς σε μια περίπτωση. Αν την ώρα της πυρόσβεσης ένα όχημα έμεινε από λάστιχο, δεν θα αναφερθεί παρά στο βαθμό που αυτό επηρέασε την κατάσβεση της φωτιάς ή οδήγησε σε κάποιο τραυματισμό ή τεκμηριώνει έλλειψη πρόληψης.

Αν σας αρέσει να πειραματίζεστε, μπορείτε να αλλάξετε τη σειρά της παρουσίασης των γεγονότων: δεν χρειάζεται να τα παραθέσετε με τη σειρά που διαδραματίστηκαν. Στην Ιλιάδα του Ομήρου η δράση ξεκινά πενήντα μία μέρες πριν από την πτώση της Τροίας. Το τι συνέβη νωρίτερα το μαθαίνουμε, επειδή ο ποιητής βάζει τους ήρωες να εξιστορούν οι ίδιοι παλαιότερα συμβάντα. Αυτή η τεχνική λέγεται εγκιβωτισμός: μέσα στο αφήγημα του Ομήρου εγκιβωτίζονται άλλα μικρότερα αφηγήματα. Επίσης το τι θα συμβεί μετά το καταλαβαίνουμε από υπαινιγμούς του ποιητή που ονομάζονται «προοικονομίες». Όταν σε μια αφήγηση τα γεγονότα παρατίθενται με χρονική σειρά, την ονομάζουμε «ab ovo», που σημαίνει «από το αυγό». Όταν το αφήγημα ξεκινά από τη μέση και μαθαίνουμε τα προηγούμενα αργότερα, τότε η πλοκή είναι «in medias res», που σημαίνει «στη μέση των πραγμάτων».

Για να γίνει όλο αυτό λίγο πιο σαφές, σκεφθείτε τα αστυνομικά μυθιστορήματα: στην αρχή ο συγγραφέας μας αποκαλύπτει μεμονωμένα γεγονότα που δεν συνδέονται επαρκώς ώστε να βγάλουν νόημα. Το μυστήριο λύνεται λίγο πριν από το τέλος. Τότε καταλαβαίνουμε τι ακριβώς συνέβη και πότε. Όσοι έχετε δει την ταινία *Παλπ Φίξιον (Pulp Fiction)* του Κουέντιν Ταραντίνο (Quentin Tarantino), θα διαπιστώσατε ότι στην αρχή ο θεατής βρίσκεται ανάμεσα σε ένα καταιγισμό γεγονότων και στο τέλος μόνο μπορεί να κατανοήσει τη σειρά με την οποία συνέβησαν και την πραγματική πλοκή της ιστορίας.

3.2: Ρόλοι

Σε ένα αφήγημα υπάρχουν πολλοί ρόλοι. Ρόλους μπορούν να παίζουν τα πρόσωπα, τα ζώα ακόμη και τα αντικείμενα όπως το μαγικό ραβδί των παραμυθιών ή τα προϊόντα των διαφημίσεων. Οι μελετητές έχουν κατηγοριοποιήσει αυτούς τους ρόλους, με κριτήριο τη συμμετοχή καθενός στην πλοκή. Η επικρατέστερη και πιο απλή κατηγοριοποίηση που έχουμε μέχρι σήμερα είναι η εξής (Καψωμένος, 2004. Greimas, 2002):

- Ήρωας: είναι το «υποκείμενο» της δράσης, αυτός που προχωρεί με τις πράξεις του την πλοκή και οδηγεί την ιστορία στο τέλος. Ο πρωταγωνιστής. Είναι ο πρίγκιπας που θα περάσει άθλους για να παντρευτεί τη βασιλοπούλα ή ο παπουτσωμένος γάτος που θα κάνει το αφεντικό του βασιλιά.
- Έπαθλο: είναι το «αντικείμενο» της δράσης, η βασιλοπούλα ή το βασίλειο, η προαγωγή, η απόδειξη της αλήθειας, η καταξίωση. Είναι το κίνητρο για τις πράξεις του ήρωα, αυτό που θέλει να κερδίσει.
- Ευεργέτης: είναι εκείνος που θέτει το πρόβλημα για να αρχίσει η πλοκή: ο βασιλιάς που αναθέτει τους άθλους στον πρίγκιπα, ο προϊστάμενος που ζητάει κάτι φαινομενικά αδύνατο.
- Ευεργετούμενος: είναι εκείνος που ωφελείται από τις πράξεις του ήρωα
- Βοηθός: είναι εκείνος που συντρέπει τις προσπάθειες του ήρωα. Μπορεί να είναι η καλή νεράιδα, οι μαγικές μπότες, ο πιστός σκύλος, ο συνεργάτης, ένα καλό προϊόν σε μια διαφήμιση.
- Αντίμαχος: είναι εκείνος που εμποδίζει τον ήρωα να πετύχει το έργο του. Συχνά πρόκειται για τον κακό της ιστορίας: τη ζηλιάρα μητριά, την κακή νεράιδα, τον μοχθηρό υπηρέτη, τον δράκο ή το κακό προϊόν σε μια διαφήμιση...

Δραστηριότητα 12

Αφού διαβάσετε τα παραδείγματα στον επόμενο πίνακα, προσπαθήστε να αναλύσετε τα στάδια της πλοκής:

A) στο παραμύθι των αδελφών Γκριμ: Η Σταχτοπούτα

B) στο μύθο του Δία και της Λητώς

Γ) Στη θυσία της Ιφιγένειας

Δ) Στην αγαπημένη σας κινηματογραφική ταινία

3.2.1: Γνωστά παραδείγματα ρόλων σε ένα αφήγημα

Ιστορία	Ήρωας	Έπαθλο	Βοηθός	Αντίμαχος	Ευεργέτης	Ευεργετούμενος
Σταχτοπούτα	Σταχτοπούτα	Ο πρίγκιπας	Η νεράιδα	Η κακιά μητριά	-	Η Σταχτοπούτα
Ηρακλής (ΗΣίοδος)	Ηρακλής	Η εξιλέωσή του	Ιόλαος	Ήρα	Ευρυσθέας	Οι 12 ωφελημένοι από τους άθλους (Αυγείας, Γηρυόνης κ.λπ.)
Έγκλημα στο Όριαν Εξπρες (Αγκαθα Κρίστι)	Ηρακλής Πουαρό	Η εξιχνίαση του εγκλήματος	Ο διευθυντής Μπουκ και ο Έλληνας γιατρός Δρ. Κωνσταντίνου	Οι 12 ένοχοι	Η σύμπτωση που έφερε τον Πουαρό στο τρένο	Η δικαιοσύνη
Το λιοντάρι και το ποντίκι (Αίσωπος)	Λιοντάρι	Η ελευθερία από το δίχτυ του κυνηγού	Το ποντίκι	Το δίχτυ	-	Το λιοντάρι που ανακαλύπτει την αρετή της φίλιας
Στη φωλιά του κούκου (Φόρμαν)	Ο κατάδικος Μακ Μέρφι	Η ελευθερία	Οι άλλοι τρόφιμοι και η θέλησή του	Η κακιά νοσοκόμα Ρέιτσεντ	-	Ο ινδιάνος τρόφιμος που δραπετεύει

Δεν είναι απαραίτητο να περιλαμβάνονται όλοι οι ρόλοι σε μια αφήγηση. Επίσης, και διακόσιοι ρόλοι να υπάρχουν, ανήκουν σε μια από αυτές τις κατηγορίες. Μπορεί σε μια αφήγηση να υπάρχει μόνο ο ήρωας, με πολλούς αντιπάλους και κανένα βοηθό, με δύο έπαθλα και κανέναν ευεργέτη. Εννοείται ότι καθένας από αυτούς τους ρόλους μπορεί να έχει εντελώς συμβολική διάσταση. Για παράδειγμα, ο μόνος αντίμαχος μπορεί να είναι ο φόβος.

Όλα τα παραπάνω βοηθούν να είστε σίγουροι ότι οι ρόλοι που αξιοποιείτε υπηρετούν τους στόχους που θέλετε. Μπορείτε να τους πετάξετε, να τους αλλάξετε, να τους αγνοήσετε. Καλό είναι όμως να τους ξεκαθαρίσετε πριν γράψετε. Αλλιώς ή θα φτιάξετε ένα αριστούργημα όπως ο Δον Κιχώτης (όπου ο ήρωας και ο βοηθός συγχέονται) ή έναν αχταρμά. Σιγουρευτείτε δηλαδή για το προφανές: ότι εύκολα ο αναγνώστης καταλαβαίνει «τι ρόλο παίζει ο καθένας».

3.3: Αφηγητής

Κοίτα ποιος μιλάει! Ποιος είναι αυτός που αφηγείται μια ιστορία; Εσείς που τη γράφετε; Ή μήπως κάποιος από τους πρωταγωνιστές; Ο συγγραφέας μιας ιστορίας είναι πάντα και ο αφηγητής της; Όχι! Ο αφηγητής μπορεί να είναι ένα από τα ευρήματα που θα κάνουν την ιστορία πιο συναρπαστική ή πιο πειστική. Ένας δημοσιογράφος που καταγράφει μια έκρηξη, συχνά θα δώσει τον λόγο σε έναν αυτόπτη ο οποίος θα αφηγηθεί ο ίδιος πώς βίωσε το περιστατικό, δίνοντας αμεσότητα και πειστικότητα στον λόγο. Στις διαφημίσεις η μάρκα είναι αυτή που αφηγείται. Πώς, λοιπόν, μπορείτε να αξιοποιήσετε τον αφηγητή (Genette, 1987. 1972. 1966. Onega & García Landa, 1999. Καψωμένος, 2004);

Ο αφηγητής μπορεί εξ αρχής να είναι φανερός, όπως η Κατερίνα στο βιβλίο, *Τα ψάθινα καπέλα* της Μαργαρίτας Λυμπεράκη, που μας μιλάει σε πρώτο πρόσωπο και μας συστήνει τους άλλους ήρωες. Στην περίπτωση της αυτοβιογραφίας, ο αφηγητής είναι φανερός και είναι και ο κεντρικός ήρωας.

Ο φανερός αφηγητής μπορεί να μην είναι ο κεντρικός ήρωας αλλά κάποιο άλλο από τα πρόσωπα της ιστορίας, όπως ο Νικ Καραγουέι (Nick Carraway) στο βιβλίο *Ο μεγάλος Γκάτσμπι* του Φιτζέραλντ (*The Great Gatsby*, F. Scott Fitzgerald). Στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί πάντα να γνωρίζει σε βάθος τις σκέψεις των άλλων ή να ξέρει όλα όσα συνέβησαν. Δεν έχει οπτική 360 μοιρών. Μπορεί όμως να φέρει τον αναγνώστη πιο κοντά στα πράγματα.

Σε κάποιες αφηγήσεις ο αφηγητής δεν αποκαλύπτεται ποτέ. Ο Όμηρος για παράδειγμα δεν εμφανίζεται ποτέ μέσα στις ιστορίες που μας λέει. Ένας κρυφός αφηγητής δίνει όλο το βάρος στους ήρωές του. Έχει όμως οπτική γωνία 360 μοιρών: βλέπει και ξέρει τα πάντα.

Όταν λοιπόν βάλετε έναν από τους πρωταγωνιστές σας να διηγηθεί, προσέξτε τι μπορεί να γνωρίζει και τι όχι. Αν τον φέρετε κοντά στους άλλους πρωταγωνιστές, θα μπορεί να δώσει ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες και συναισθηματική ένταση. Αν τον κάνετε απόμακρο, μπορείτε να του δώσετε έναν αέρα σοφού και τη δυνατότητα να ερμηνεύει τις πράξεις των άλλων, όχι απλώς να τις διηγείται.

Μέσα σε μια ιστορία, εκτός από τον κεντρικό αφηγητή, μπορεί να υπάρξουν άλλοι που διηγούνται επιμέρους ιστορίες, όπως τα πρόσωπα της Ιλιάδας. Η τεχνική αυτή λέγεται εγκιβωτισμός. Βάζοντας ένα από τα πρόσωπα της ιστορίας σας να διηγείται κάτι, δημιουργείτε εναλλαγές και ξεκουράζετε τον αναγνώστη. Τον βοηθάτε επίσης να γνωρίσει καλύτερα το πρόσωπο αυτό: τι ιδιωτισμούς χρησιμοποιεί, πόσο παραστατικός είναι, σε ποια σημεία της εξιστόρησης δίνει έμφαση;

Δραστηριότητα 13

Βρείτε τον αφηγητή και εντοπίστε το ρόλο που ενδεχομένως έχει, στα εξής έργα:

- A) Οι Μικρές Κυρίες της Λουίζ Μεί Άλκοτ (Louise May Alcott)
- B) Ο Ξένος του Αλμπέρ Καμί (Albert Camus)

Δραστηριότητα 14

Γράψτε μια ιστορία που σημάδεψε τα παιδικά σας χρόνια. Δώστε ιδιαίτερη έμφαση στην κλιμάκωση και στην κορύφωση, περιγράφοντας τα συναισθήματα που κυριαρχούσαν κάθε στιγμή. Επικεντρωθείτε στο μήνυμα ή στο συναίσθημα που πρέπει να μείνει στον αναγνώστη στο τέλος της αφήγησης.

Δραστηριότητα 15

Σε μια συνηθισμένη σας ημέρα, ποια θεωρείτε ότι είναι η στιγμή της κορύφωσης; Η ώρα που επιστρέφετε από τη δουλειά; Η ώρα που δειπνείτε; Η ώρα που βγαίνετε για βράδυ; Διηγηθείτε μια τυπική σας ημέρα προσπαθώντας μέσα από καθημερινά γεγονότα να δώσετε ένταση και κλιμάκωση που οδηγούν στο πιο σημαντικό γεγονός και μετά σε λύση και έξοδο.

Δραστηριότητα 16 - Αυτοαξιολόγηση

Επιστρέψτε στη δραστηριότητα 14. Γράψτε την ίδια ιστορία. Αυτή τη φορά, επιλέξτε δυο πιθανούς αφηγητές και διηγηθείτε τα γεγονότα από τη σκοπιά του καθενός. Παρατηρήστε πώς γίνεται όλο και πιο εύκολο, με την εξάσκηση, να μπαίνετε στους διαφορετικούς ρόλους και να αναδεικνύετε τη σκοπιά τους. Αξιολογήστε την εξέλιξη των αφηγήσεών σας και την ευκολία στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζετε το θέμα από διαφορετικές οπτικές.

Ολοκληρώνοντας την ενότητα της αφήγησης, πρέπει να έχετε κατανοήσει τα τρία στοιχεία που διαμορφώνουν τον αφηγηματικό λόγο:

- Την πλοκή
- Τους ρόλους
- Τον αφηγητή.

Ως συγγραφείς, έχετε την πρόκληση να αξιοποιείτε καθένα από αυτά τα στοιχεία με δημιουργικό τρόπο, γράφοντας ιστορίες με δύναμη, πειθώ και συναισθηματική ένταση, που κρατούν την προσοχή του αναγνώστη.

Θυμηθείτε ότι μπορείτε να μεταφέρετε μια αληθινή ιστορία με ακρίβεια, ακόμη κι αν αλλάξετε το πρόσωπο που τη διηγείται ή δώσετε διαφορετική βαρύτητα σε ορισμένα γεγονότα που θεωρείτε πιο σημαντικά. Ακόμη και οι ρόλοι των προσώπων ή των αντικειμένων, είναι στο χέρι σας να αξιοποιηθούν έτσι ώστε να αναδεικνύεται το μήνυμα που θέλετε να περάσετε.

Κάθε ιστορία που σας έρχεται στον νου μπορεί να ειπωθεί με πολλούς διαφορετικούς τρόπους και είναι στο χέρι σας να επιλέξετε τον καταλληλότερο.

4: Ρητορική και επιχειρήματα

Μερικές φορές γράφουμε για να αποτυπώσουμε τις εμπειρίες μας. Άλλες φορές όμως γράφουμε για να μεταφέρουμε τις ιδέες και τις αξίες μας. Στις περιπτώσεις αυτές, δεν θέλουμε απλώς να ευχαριστήσουμε τον αναγνώστη, να τον τέρψουμε. Απεναντίας, θέλουμε να τον πείσουμε. Να τον κάνουμε να σκεφτεί την άποψή μας, να την επεξεργαστεί. Μπορεί να μην τον πείσουμε τελικά, όμως το να καταφέρουμε να τον προβληματίσουμε είναι ένα τεράστιο βήμα.

Αυτή την πρόκληση αντιμετώπιζαν οι ρήτορες στην Αρχαία Αθήνα, αυτή την πρόκληση θα αντιμετωπίσουμε και σε αυτή την ενότητα: θα δούμε πώς μπορούμε να γράφουμε με τρόπο πειστικό, οργανώνοντας τα επιχειρήματά μας και λέγοντας τις απόψεις μας με ακρίβεια, σαφήνεια, δύναμη και πειθώ. Το πρώτο βήμα είναι να ξεκαθαρίσουμε αυτό που θέλουμε να πούμε και στη συνέχεια να το χτίσουμε κομμάτι-κομμάτι.

Ορισμένα κείμενα γράφονται με πρωταρχικό στόχο να πείσουν τον αναγνώστη. Φυσικά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να είναι κείμενα εξαιρετικά ευχάριστα στο διάβασμα. Για παράδειγμα, στη σελ. 18 ο Οδυσσεάς Ιωάννου προσπαθεί να πείσει για τη δυσκολία της φροντίδας των ηλικιωμένων σε ένα σύστημα υγείας με πολλές παθογένειες. Αν κάποιος προσπαθούσε να γράψει ένα κείμενο για τις παθογένειες του συστήματος γεμάτο με στοιχεία αλλά δίχως καμία αναφορά στις επιπτώσεις τους στον καθημερινό άνθρωπο, δύσκολα θα κατάφερνε να κρατήσει τον μη εξειδικευμένο αναγνώστη. Αν πάλι έγραφε με αδύναμα επιχειρήματα, το συναίσθημα δεν θα αρκούσε να αναπληρώσει το κενό. Χρειάζεται λοιπόν η σωστή δοσολογία όπως σε όλα τα πράγματα.

Υπάρχουν πολλά σχήματα λόγου τα οποία κάνουν ένα επιχειρήμα να φαίνεται δυνατό και ατράνταχτο. Φυσικό και αποδεκτό. Με αυτά θα ασχοληθούμε κυρίως στην επόμενη ενότητα. Εδώ θα επικεντρωθούμε στη δόμηση ενός κειμένου που έχει ως πρωταρχικό στόχο να πείσει. Και για να το πετύχουμε πρέπει να σκεφτούμε την πλευρά του αναγνώστη.

Κάποιοι αναγνώστες ενδεχομένως αγνοούν το θέμα και πρέπει να ενημερωθούν για αυτό. Κάποιοι άλλοι μπορεί να έχουν ήδη σχηματίσει άποψη – με ή χωρίς στοιχεία, σύμφωνη ή αντίθετη με την άποψη του γράφοντος. Πρέπει καθέννας τους να μπορέσει να ταξιδέψει μέσα στο κείμενο, να ακολουθήσει την πορεία που χαράζουμε και να φτάσει έως το τέλος. Αυτός είναι ο πρώτος στόχος. Στο τέλος του κειμένου κάποιοι θα έχουν ενημερωθεί σχηματίζοντας άποψη παρόμοια με τη δική μας. Κάποιοι θα έχουν αλλάξει τις απόψεις τους. Κάποιοι δεν θα τις έχουν αλλάξει. Πρέπει όμως να αισθανθούν ότι άξιζε να διαβάσουν ένα κείμενο ακόμη κι

αν διαφωνούν με τον γράφοντα. Αν πετύχουμε σε αυτά τα τρία στοιχεία, τότε το κείμενό μας έχει κάνει καλά τη δουλειά του. Πώς το διαμορφώνουμε λοιπόν;

Δραστηριότητα 17 – Βήμα 1

Στην ενότητα αυτή δουλεύουμε βήμα-βήμα εξαρχής. Ας ορίσουμε ως στόχο τη συγγραφή ενός άρθρου για μια εφημερίδα. Σκεφθείτε ένα θέμα για το οποίο θα θέλατε να γράψετε. Σκεφθείτε κάποιον που θέλετε να πειστεί από την άποψή σας. Φροντίστε να διαλέξετε ένα θέμα που γνωρίζετε καλά και για το οποίο έχετε αρκετά στοιχεία. Αρχικά λοιπόν καταγράψτε το θέμα και σημειώστε πρόχειρα σε σύντομες προτάσεις τις σκέψεις σας γύρω από αυτό.

4.1: Το θέμα και η θέση

Μια από τις πιο σημαντικές διακρίσεις στη γραπτή επικοινωνία είναι η διάκριση ανάμεσα στη θέση και στο θέμα. Θέμα είναι το γενικότερο αντικείμενο για το οποίο καλούμαστε να γράψουμε. Θέση είναι η μία και σημαντική εκείνη πρόταση που αποτυπώνει τη δική μας συνεισφορά, τη δική μας τοποθέτηση, τον λόγο για τον οποίο γράφουμε το κείμενο «εμείς». Κάθε επιτυχημένη επικοινωνία οφείλει να οδηγεί σε μία, σημαντική θέση, ακόμη και στην επιστολογραφία ή στον δημοσιογραφικό λόγο. Και κάθε «θέση» πρέπει να μπορεί να διατυπωθεί αυθόρμητα με δύο προτάσεις από τον αναγνώστη, αφού ολοκληρώσει την ανάγνωση του κειμένου.

Παράδειγμα

Έστω ότι γράφετε ένα άρθρο για τα διαζύγια. Τα διαζύγια λοιπόν είναι το θέμα σας. Η θέση σας ποια είναι; Ποια είναι η δική σας συνεισφορά; Τι διαφορετικό έχετε να πείτε; Αφού παραθέσετε τις γνώσεις ή τις απόψεις σας, τι θέλετε να συγκρατήσει ο αναγνώστης;

Δείτε εδώ εντελώς ενδεικτικά παραδείγματα διαφορετικών κεντρικών θέσεων. Κανένα δεν προσπαθεί αυτή τη στιγμή να πείσει για κάποια άποψη. Φαίνεται όμως πόσο πολλές θέσεις μπορούμε να έχουμε πάνω σε ένα μόνο θέμα:

- Τα διαζύγια οφείλονται στην οικονομική κρίση
- Τα διαζύγια πρέπει να δίνονται μόνο με την άδεια της Εκκλησίας
- Τα διαζύγια πρέπει να βγαίνουν αυτόματα και όποιος εκ των δύο συζύγων είναι πιο εύρωστος οικονομικά οφείλει να στηρίζει τον άλλον
- Στα διαζύγια η Πολιτεία πρέπει πάντα να ορίζει έναν ψυχολόγο για τα παιδιά
- Στα διαζύγια υποφέρουν πάντα περισσότερο οι γυναίκες.

Η λίστα σαφώς είναι ενδεικτική. Συγκρατήστε όμως ότι σε κάθε θέμα πρέπει να έχετε μία, κύρια, σαφή και ξεχωριστή τοποθέτηση. Τα στοιχεία που θα περιληφθούν, τα επιχειρήματα που θα αναπτυχθούν και θα ιεραρχηθούν, θα υπάρχουν μόνο για να την υπηρετήσουν. Όλα τα κείμενα που αποσκοπούν στην πειθώ χρειάζονται μια κεντρική θέση. Τέτοια κείμενα είναι τα άρθρα, οι ομιλίες και οι επιστημονικές εργασίες. Δεν είναι τυχαίο ότι η διατριβή στα αγγλικά αποδίδεται με τον όρο «θέσις» (thesis).

Η διαδικασία εντοπισμού της δικής σας θέσης απαιτεί πάνω απ' όλα κριτική σκέψη. Πρέπει να συνδυάσετε εύστοχα δύο πράγματα: αφενός την άποψή σας και αφετέρου το κοινό σας. Αλλιώς θα μιλήσετε για ένα θέμα όπως τα διαζύγια σε ένα ιστολόγιο (blog) και αλλιώς σε μια συγκέντρωση γονέων. Ζυγίζοντας λοιπόν τι απ' όσα έχετε να πείτε είναι πιο σημαντικό για το κοινό σας, πιο αποτελεσματικό και πιο ιδιαίτερο, μπορείτε να δείτε τη διαδικασία αναζήτησης θέσης σαν το ξεφλούδισμα μιας αγκινάρας: πετάτε τα εξωτερικά φύλλα ώσπου να καταλήξετε στην καρδιά. Ύστερα κρατάτε όσα από τα φύλλα χρειάζονται για να τεκμηριώσουν τη θέση σας και τα ιεραρχείτε, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Δραστηριότητα 17 – Βήμα 2

Δείτε τις σημειώσεις σας για το θέμα που επιλέξατε. Γράψτε τουλάχιστον 5 διαφορετικές θέσεις που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το κέντρο της συγγραφής σας. Αφού σκεφθείτε για λίγο, επιλέξτε μία από αυτές. Οι άλλες θα την πλαισιώσουν κατά την ανάπτυξη.

4.2: Η εύρεση και η οργάνωση των επιχειρημάτων

Φανταστείτε ότι πρέπει να χτίσετε το σπίτι σας, ένα σπίτι γερό που καλύπτει τις ανάγκες σας⁸:

1. Το πρώτο που πρέπει να κάνετε είναι να δείτε τι ακριβώς θέλετε. Και για να το δείτε, πρέπει να παρατηρήσετε τα σπίτια των φίλων σας ή να διαβάσετε περιοδικά, να ρωτήσετε ειδικούς, να μελετήσετε προσεκτικά τις ανάγκες σας. Πολλά σπίτια είναι ωραία αλλά δεν είναι αυτό που εσείς θέλετε. Αν το σπίτι είναι το θέμα μας λοιπόν, η θέση εδώ είναι αυτό που θα κάνει το δικό σας σπίτι να διαφέρει από όλα τα άλλα.

⁸ Τα στάδια που παρατίθενται εδώ πηγάζουν από την εμπειρία της γράφουσας αλλά διασταυρώθηκαν και εμπλουτίστηκαν με αντίστοιχες θεωρήσεις από τη βιβλιογραφία. Ενδεικτικά, βλ. Eisenhuth & McDonald, 2007, Clark, 2006, Philips, 2006, Κακαβούλια, 2003, Granato, 2002, Γιαννακόπουλος & Χριστόπουλος, 2002, Hicks et al. 1999, Yopp & McAdams, 1999, Stovall, 1998, Itule & Anderson, 1997, White, 1994, Graham, 1993.

2. Αμέσως μετά πρέπει να φτιάξετε τα σχέδια, τον σκελετό: Πριν χτίσετε, θα πρέπει να έχετε αποφασίσει τη βασική δομή. Σε αυτό το στάδιο βρισκόμαστε τώρα. Πρέπει να καταλήξετε στα επιχειρήματα που στηρίζουν τη θέση σας. Δεν χρειάζεται να τα αναπτύξετε. Αρκεί να μπορείτε να πείτε για το καθένα μια πρόταση και να βάλετε αυτές τις προτάσεις στη σειρά, σαν να ήταν οι όροφοι, αποφασίζοντας ποια είναι η πιο σημαντική. Μπορεί να μην έχετε γράψει το κείμενο, ξέρετε όμως τι περιλαμβάνει. Το υλικό που θα προκύψει στο τέλος αυτού του σταδίου είναι σαν ένα κομμάτι πηλό. Το «υλικό» υπάρχει ήδη. Η τελική του μορφή όμως είναι εξίσου σημαντική και θα αποκτηθεί στην πορεία.

Δραστηριότητα 17 – Βήμα 3

Στα προηγούμενα δύο βήματα, επιλέξατε το θέμα σας και τη θέση σας και γύρω-γύρω έχετε σκόρπιες σημειώσεις. Στο τρίτο σας βήμα:

- α) αναρωτηθείτε εάν έχετε δυνατά επιχειρήματα και σκεφθείτε όσα περισσότερα μπορείτε.
- β) οργανώστε τα επιχειρήματά σας βάζοντας τον αριθμό 1 σε αυτό που σας φαίνεται πιο δυνατό και συνεχίστε με τα υπόλοιπα.

4.3: Επαγωγική και παραγωγική διάρθρωση

Τώρα που ξέρετε τα επιχειρήματά σας και τα έχετε αξιολογήσει, αποφασίζετε, πριν ακόμη γράψετε, πώς θα τα οργανώσετε. Η σωστή παράθεση των επιχειρημάτων δημιουργεί κλιμάκωση, προσμονή, ένταση. Βοηθά να οδηγήσετε τη σκέψη του αναγνώστη στα χνάρια της δικής σας κι έτσι να καταστήσετε πιο πειστικές τις απόψεις σας. Υπάρχουν δύο βασικοί τρόποι κλιμάκωσης των επιχειρημάτων: ο παραγωγικός που ξεκινά δυνατά και χτίζει μια θέση και ο επαγωγικός που πηγαίνει σταδιακά προς το πιο σημαντικό επιχείρημα.

4.3.1: Παραγωγική διάρθρωση

Ξεκινά με τη θέση σας και με το πιο βασικό σας επιχείρημα. Έτσι δίνει το «στίγμα» σας και βοηθά τον αναγνώστη να ανακαλύψει σταδιακά ό,τι στηρίζει την άποψή σας. Συνεχίζετε με τα υπόλοιπα επιχειρήματα και για το τέλος κάνετε μια ανακεφαλαίωση ή μια πρόταση για το τι πρέπει να γίνει, αναφέροντας ξανά τη θέση σας. Το πλεονέκτημά της είναι η ευκολία στην κατανόηση και στον ειρμό, αφού εξ αρχής ο αναγνώστης έχει πλήρη εικόνα και στη συνέχεια εμβαθύνει. Αν όμως το κείμενο δεν ελκύει και δεν δημιουργεί μια προσμονή, υπάρχει κίνδυνος τα επιχειρήματα να «κουράσουν» και να μειωθεί το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Εδώ η θέση λειτουργεί σαν αγκίστρι για τον αναγνώστη, τον προκαλεί να συνεχίσει να

διαβάζει⁹. Η αναφορά της μια στην αρχή και μια στο τέλος δημιουργεί ένα κυκλικό σχήμα που βοηθά στην κατανόηση.

4.3.2: Επαγωγική διάρθρωση

Εδώ ορίζετε το θέμα, όμως δεν αποκαλύπτετε τη θέση σας. Δεν ξεκινάτε με το πιο δυνατό σας επιχειρήμα. Ξεκινάτε παραθέτοντας διαφορετικά επιχειρήματα και αφήνετε το πιο δυνατό για το τέλος. Τότε αποκαλύπτετε και τη θέση σας κι έτσι το κείμενο κλείνει δυνατά, στην κορύφωσή του. Αν έχετε μια θέση που θεωρείτε ότι ο αναγνώστης σας θα θεωρήσει πολύ ανατρεπτική ή ριζοσπαστική ή αντίθετη με τις απόψεις του και του την πείτε εξαρχής, είναι πιθανόν να μην συνεχίσει καν να διαβάσει. Εάν όμως τον οδηγήσετε βήμα-βήμα, τότε ίσως διαβάσει έως το τέλος. Πάλι χρειάζεται προσεκτικό και ενδιαφέρον γράψιμο ώστε τα αρχικά επιχειρήματα να μη φαίνονται ασύνδετα ή αδιάφορα¹⁰. Δείτε δύο παραδείγματα.

Θέμα: Τα διαζύγια Θέση: Η Πολιτεία πρέπει υποχρεωτικά να διορίζει ψυχολόγο όταν υπάρχουν παιδιά	
Παραγωγική διάρθρωση	Επαγωγική διάρθρωση
<ul style="list-style-type: none"> - Ένας ψυχολόγος πρέπει να διορίζεται από την Πολιτεία όταν σε ένα διαζύγιο υπάρχουν παιδιά, διότι τα παιδικά τραύματα μένουν για πάντα. - Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με διαζύγια δυσκολεύονται να χτίσουν μια σωστή οικογένεια. - Οι γονείς πολλές φορές χάνουν τον έλεγχο και η κακή τους διάθεση επηρεάζει τα παιδιά. - Οι γονείς πολλές φορές απορρίπτουν ολόκληρη την οικογένεια όχι μόνο τον/την σύντροφο. - Τα παιδιά δεν μαθαίνουν τη συνεργατική επίλυση αλλά την άρνηση των προβλημάτων. - Πρέπει να βοηθάμε τα παιδιά να κατανοήσουν καλύτερα τι συμβαίνει και να μάθουν να χτίζουν σχέσεις με τους γονείς τους και με τους γύρω τους. 	<ul style="list-style-type: none"> - Οι γονείς πολλές φορές χάνουν τον έλεγχο και η κακή τους διάθεση επηρεάζει τα παιδιά. - Τα παιδιά δεν μαθαίνουν τη συνεργατική επίλυση αλλά την άρνηση των προβλημάτων. - Οι γονείς πολλές φορές απορρίπτουν ολόκληρη την οικογένεια όχι μόνο τον/την σύντροφο. - Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες με διαζύγια δυσκολεύονται να χτίσουν μια σωστή οικογένεια. - Πρέπει να βοηθάμε τα παιδιά να κατανοήσουν καλύτερα τι συμβαίνει και να μάθουν να χτίζουν σχέσεις με τους γονείς τους και με τους γύρω τους. - Ένας ψυχολόγος πρέπει να διορίζεται από την Πολιτεία όταν σε ένα διαζύγιο υπάρχουν παιδιά, διότι τα παιδικά τραύματα μένουν για πάντα.

⁹ Yopp & McAdams, 1999, σελ. 88-89. Ένα παράδειγμα δημοσιογραφικού κειμένου που έχει γραφθεί με παραγωγική μέθοδο, στο:

<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=6&artid=286485&dt=03/09/2009>

¹⁰ Ένα παράδειγμα εφαρμογής της επαγωγικής μεθόδου σε δημοσιογραφικό κείμενο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_columns_2_25/08/2009_326765.

Δραστηριότητα 17 – Βήμα 4

Αποφασίστε -ανάλογα με τη θέση σας και το ακροατήριό σας- αν θα ακολουθήσετε παραγωγική ή επαγωγική διάρθρωση. Γράψτε με ποια σειρά θα παραθέσετε τα επιχειρήματά σας. Τώρα θα κρίνετε αν το σημαντικότερο θα πάει στην αρχή ή στο τέλος.

4.4: Συγγραφή των παραγράφων

Τώρα που ο σκελετός έχει ολοκληρωθεί, χτίζουμε διαδοχικά τα κομμάτια του σπιτιού. Με άλλα λόγια, συντάσσουμε κάθε επιχείρημα σε μια παράγραφο. Φροντίζουμε η πρώτη της πρόταση να είναι η πιο καθαρή και δυνατή και ύστερα παραθέτουμε στοιχεία που τη δυναμώνουν, τη στηρίζουν και την αναδεικνύουν. Κάνουμε το ίδιο σε κάθε παράγραφο και παράλληλα την εμπλουτίζουμε. Μερικές φορές, η αφήγηση μιας ιστορίας ή η περιγραφή μιας κατάστασης, όπως τις αναλύσαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, βοηθούν τον αναγνώστη όχι μόνο να κατανοήσει αλλά και να συναισθανθεί. Εδώ λοιπόν προσθέτουμε αυτά τα στοιχεία. Θυμηθείτε όμως ότι το συναίσθημα πρέπει να το εμπνέετε στους άλλους έως ένα βαθμό. Αν ο συγγραφέας βγάζει έντονο πάθος ή συναίσθημα σε ένα κείμενο πειθούς, τότε φαίνεται προκατειλημμένος και εμπαθής στον αναγνώστη κι αυτό αποδυναμώνει τα επιχειρήματά του.

Δραστηριότητα 17 – Βήμα 5

Συντάξτε όλο σας το κείμενο παράγραφο-παράγραφο. Μην δεσμευθείτε σε σχέση με τον αριθμό λέξεων. Αργότερα μπορείτε να προσθέσετε ή να αφαιρέσετε. Το μέτρο σας είναι να ολοκληρώνετε σωστά κάθε σας επιχείρημα.

4.5: Εισαγωγή και κλείσιμο

Η αρχή είναι το ήμισυ του παντός. Τώρα που ξέρετε τι έχετε να πείτε, βρείτε ένα τρόπο να «τραβήξετε» τον αναγνώστη από τις πρώτες κιόλας σειρές. Μην ξεκινάτε με γενικόλογες παρατηρήσεις όπως: «Το θέμα Χ είναι εξαιρετικά σημαντικό» ή «Όλοι γνωρίζουμε ότι το θέμα Χ απασχολεί τους γύρω μας». Ξεκινήστε δυνατά. Πείτε μια σύντομη ιστορία. Περιγράψτε μια έντονη εικόνα. Στο παράδειγμα με τα διαζύγια, σκεφθείτε πόσες ιστορίες μπορείτε να διηγηθείτε για παιδιά γνωστών σας οικογενειών ή πώς μπορείτε να περιγράψετε έναν οργισμένο έφηβο του οποίου η οικογένεια αντιμετωπίζει οξείες συγκρούσεις. Μετά συνδέστε

το θέμα με το ακροατήριό σας και μετά ξεκινήστε την παράθεση των επιχειρημάτων. Η εισαγωγή θέλει δουλειά. Και γράφεται μόνο όταν έχετε πλήρη εικόνα του κειμένου.

Πολλοί άνθρωποι διαβάζουν την εισαγωγή κι ύστερα τρέχουν στον επίλογο. Έτσι κρίνουν αν αξίζει το ενδιάμεσο (Hicks, Adams & Gilbert, 1999, σελ. 82). Ιδίως όταν το κείμενο είναι εκτενές, βεβαιώνονται ότι θα αποζημιωθούν για τον χρόνο τους. Κλείστε το κείμενό σας με μια πρόταση προς τους αναγνώστες ή με μια πολύ σύντομη ανακεφαλαίωση. Κλείστε με μια υπόσχεση ή με μια αισιόδοξη εικόνα ή ιστορία. Κλείστε με κάτι που δυναμώνει τη θέση σας για να μείνει η θέση αυτή στον νου του αναγνώστη. Θυμηθείτε ότι με τον επίλογο δεν σταματάμε το γράψιμο. Τελειώνουμε το γράψιμο (Graham, 1993, σελ. 102-108).

Ένας εξαιρετικά δημιουργικός τρόπος να χειριστείτε την εισαγωγή και το κλείσιμο, ιδίως στην παραγωγική δομή, είναι να κάνετε έναν «κύκλο», όπως αναφέρθηκε. Ξεκινάτε με ένα εύρημα (μια ιστορία, περιγραφή ή διαπίστωση π.χ.) και κλείνετε με το ίδιο εύρημα, διαφοροποιημένο χάρη στη δική σας θέση. Δείτε στη διπλανή σελίδα πώς το κείμενο ξεκινά και τελειώνει με την περιγραφή μιας εικόνας.

Δραστηριότητα 17 – Βήμα 6

Γράψτε την εισαγωγή και τον επίλογο του άρθρου σας και έχετε ολοκληρώσει την προσπάθειά σας. Στην ενότητα 6 θα δείτε πώς μπορείτε να το επιμεληθείτε.

Δραστηριότητα 18

Επιλέξτε ένα θέμα που σας ενδιαφέρει πραγματικά. Προσπαθήστε να διαβάσετε πολλά άρθρα σχετικά με αυτό. Αφού δείτε τις θέσεις και τα επιχειρήματα των άλλων, γράψτε το άρθρο σας πάνω σε μια θέση που θεωρείτε ότι δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς και έχει αξία.

Δραστηριότητα 19

Διαβάστε το κείμενο που ακολουθεί και απαντήστε στα εξής:

- A) ποια είναι η θέση του; Σε ποιο ακριβώς σημείο διατυπώνεται; Θέλει ο συγγραφέας να δηλώσει ανοικτά υπέρ ή κατά των καταλήψεων; Γιατί;
- B) ο συγγραφέας χρησιμοποιεί επαγωγική ή παραγωγική διάρθρωση;
- Γ) μπορείτε να εντοπίσετε τις περιγραφές; Δίνουν δύναμη στα επιχειρήματα του συγγραφέα;
- Δ) Ποια συναισθήματα αναδύονται μέσα από τις περιγραφές των μαθητών;

Κατάθλιψη της κατάληψης¹¹

Περνάω έξω από ένα Λύκειο σε κατάληψη. Μουσική βγαίνει από μέσα (νομίζω πως είναι grunge, αλλά τι ξέρω εγώ από τα σαράντα είδη του ροκ...). Στα σκαλιά μαθητές καπνίζουν. Φωνές και γέλια έρχονται σε κύματα.

Τους βλέπω και τους ζηλεύω. Τόση ελευθερία δεν θα μπορούσα ούτε να την ονειρευτώ στα μαθητικά μου χρόνια. Η μεγάλη μας επανάσταση: να καπνίσουμε ένα τσιγάρο στις τουαλέτες. Να πετάξουμε μία σαΐτα στην τάξη, να φέρουμε σκονάκι στις εξετάσεις...

Μικρή γεύση επανάστασης έζησα χρόνια μετά, απόφοιτος στο Πανεπιστήμιο και αργότερα, τουρίστας, τον Μάη του 68, στο Παρίσι. Τούτοι δω όμως, το παίζουν Τσε Γκεβέρα από τα δεκαπέντε τους. Στα δικαιολογημένα αιτήματά τους για καλύτερες συνθήκες στο σχολείο, κολλάνε και μερικά πολιτικά συνθήματα, έτσι για να νιώσουν πιο οικουμενική την χειραφέτηση.

Είναι παιδεία και οι καταλήψεις. Άλλου είδους αυτή. Συμπληρώνει και εξισορροπεί το στενοκέφαλο, ξύλινο, δογματικό σχολείο. Το σχολείο που σχεδόν πια δεν έχει νόημα. Όπως είπαν κάποια παιδιά: έτσι κι αλλιώς εδώ δεν μαθαίνουμε τίποτα – υπάρχουν τα φροντιστήρια.

Αναρωτιέμαι: αν το σχολείο ήταν ζωντανό, ενδιαφέρον, πλούσιο σε γνώσεις και εμπειρίες, θα γίνονταν καταλήψεις; Αν δεν ήταν ένα μεγάλο παπαγαλείο όπου οι καθηγητές παπαγαλίζουν την «διδασκτέα ύλη» του υπουργείου και οι μαθητές τους καθηγητές, θα υπήρχε κίνητρο;

Οι καταλήψεις δείχνουν την χρεοκοπία του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Κάνει κανείς κατάληψη σε ένα κινηματογράφο, σε ένα γήπεδο; Αν το σχολείο πρόσφερε την «χαρούμενη γνώση» του Νίτσε – ποιος θα ήθελε να το κλείσει;

Έτυχε να πάω σε καλό σχολείο – και, τώρα που το θυμάμαι, σκέπτομαι πως κι αν ακόμα κυκλοφορούσε εκείνη την εποχή η (αδιανόητη) ιδέα της κατάληψης, δεν θα την αγκάλιαζα με τίποτα. Θα μου στερούσε την περιπέτεια της γνώσης που την έβρισκα συναρπαστική.

Βλέπω τους επαναστάτες που καπνίζουν στα σκαλιά. Τους φθονώ και τους λυπάμαι. Τους φθονώ για την ελευθερία τους και τους λυπάμαι για την χρήση της...

¹¹ Νίκος Δήμου, άρθρο στη *Lifo* στις 08/11/2007. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014 στο: <http://www.lifo.gr/mag/columns/622>.

Δραστηριότητα 20 - Αυτοαξιολόγηση

Καλείστε να γράψετε ένα άρθρο για το ίδιο θέμα. Όμως εδώ δεν πρέπει να εκφράσετε τις δικές σας θέσεις αλλά τις θέσεις των καθηγητών και των μαθητών. Μιλήστε με δυο καθηγητές και δυο μαθητές και συντάξτε δυο άρθρα, ένα για κάθε οπτική. Δεν είναι ανάγκη να είναι αντίθετα ούτε να δομούνται με διαφορετικό τρόπο. Απλώς να αναδεικνύουν τη θέση της κάθε πλευράς. Ύστερα, διατυπώστε τη δική σας θέση και γράψτε ένα άρθρο ακόμη. Αξιολογήστε τα εξής:

A) πόσο εύκολο είναι να κατανοήσετε τη θέση των άλλων χωρίς να τους έχετε μιλήσει; Πόσο διαφορετική ήταν από ό,τι προσδοκούσατε;

B) ήταν πιο εύκολο ή πιο δύσκολο να γράψετε ένα άρθρο για τη δική σας θέση στο τέλος;

Γ) πιστεύετε ότι το άρθρο σας θα ήταν καλύτερο ή χειρότερο αν το γράφατε με την πρώτη, χωρίς να έχετε επεξεργαστεί τη σκοπιά των άλλων;

Δ) παρά το ότι το θέμα και στις τρεις περιπτώσεις είναι το ίδιο, χρειάστηκε να επικαλεστείτε διαφορετικά επιχειρήματα για να στηρίξετε κάθε θέση ή είχατε τα ίδια επιχειρήματα σε όλες τις περιπτώσεις;

E) πιστεύετε ότι η τριβή με το ίδιο θέμα βελτίωσε την ποιότητα της γραφής σας; Γιατί;

Ολοκληρώνοντας αυτή την ενότητα πρέπει να έχετε κατανοήσει ότι για να «περνά ο λόγος σας» όπως λένε, πρέπει να έχετε κάτι ξεκάθαρο να πείτε και να μπορείτε να το πείτε με αποτελεσματικό τρόπο.

Είδατε ότι μια σκέψη πρέπει να ωριμάσει τόσο στο μυαλό σας, ώστε να μπορείτε να τη διατυπώσετε μέσα σε μια-δυο προτάσεις. Να γίνει μια ξεκάθαρη θέση.

Ασκηθήκατε να πλαισιώνετε αυτή τη θέση με επιχειρήματα και να τα οργανώνετε έτσι ώστε να αναδεικνύεται καλύτερα το μήνυμα που θέλετε να περάσετε.

Τέλος, είδατε πώς μπορείτε να δομείτε σταδιακά ακόμη κι ένα μεγάλο, απαιτητικό κείμενο, φροντίζοντας ιδιαίτερα την αυτοτέλεια και τη σειρά των παραγράφων, την εισαγωγή και το κλείσιμο.

Μένει να αρχίσετε να σκέφτεστε για ποια πράγματα θέλετε πραγματικά να πείτε την άποψή σας και να τα επεξεργαστείτε το καθένα ξεχωριστά. Χρειάζεται χρόνος, εξάσκηση και αφοσίωση, όμως θα σας ανταμείψουν οι αναγνώστες σας.

5: Σχήματα λόγου και πολυτροπικά κείμενα

Στην ενότητα αυτή θα δούμε πώς μπορούμε να αξιοποιούμε σχήματα λόγου για να κάνουμε κάθε μας κείμενο πιο ζωντανό και πιο δυνατό. Τα σχήματα λόγου κάνουν τις λέξεις να μεταμορφώνονται σε εικόνες, δίνουν στον λόγο ρυθμό και μουσικότητα, βοηθάνε τις προτάσεις μας να είναι πιο παραστατικές. Το ενδιαφέρον τους έγκειται στο ότι συνδυάζουν τις λέξεις με παράδοξο, απροσδόκητο τρόπο.

Μια άλλη πρόκληση που θα συναντήσουμε στην ενότητα αυτή είναι ο συνδυασμός λέξεων με εικόνες. Όταν σε ένα κείμενο παρεμβάλλονται εικαστικά στοιχεία, τότε το κείμενο αυτό αποκαλείται πολυτροπικό. Από τα παιδικά παραμύθια και τα κόμικς των παλιότερων ετών, έχουμε περάσει στην εποχή της τεχνολογίας που επιτρέπει στους απλούς χρήστες να συνδυάζουν λέξεις με εικόνες (ή και με βίντεο και μουσική) δημιουργώντας δυνατά μηνύματα. Μπορείτε, λοιπόν, να κάνετε τα πρώτα σας βήματα προς αυτή την κατεύθυνση και να δημιουργήσετε τις δικές σας πρωτότυπες αναρτήσεις ή να πείτε με ζωντανό τρόπο τις ιδέες σας.

Σχήματα λόγου υπάρχουν στη λογοτεχνία, στη δημοσιογραφία, στη διαφήμιση, σε κάθε μορφή λόγου που θέλει να αρέσει ή να πείθει (Νάκας & Γαβριηλίδου, 2005). Οι φιλόλογοι και κυρίως όσοι ασχολούνται με τη ρητορική και με την ανάλυση της λογοτεχνίας εντοπίζουν πάρα πολλά ρητορικά σχήματα σε σχέση με τη θέση και τη σειρά των λέξεων, με τις παραλλαγές στη γραμματική και το συντακτικό, με το νόημα και τη σημασία.

Είναι αδύνατον να καταγραφούν και να εξηγηθούν στο πλαίσιο αυτού του εγχειριδίου όλα τα σχήματα και ίσως να μην χρειάζεται καν, διότι στόχος του είναι όχι τόσο να τα εντοπίζετε και να τα κατανοείτε, όσο να μπορείτε να τα δημιουργείτε για να δώσετε αξία και ουσία στο δικό σας κείμενο. Ας επικεντρωθούμε λοιπόν σε αυτό.

Όλοι μας χρησιμοποιούμε σχήματα λόγου αλλά κανείς μας δεν τα χρησιμοποιεί όλα. Είναι σημαντικό να ψάξετε λίγο τον εαυτό σας όταν σκέφτεται και γράφει και να παρατηρήσετε ποια σχήματα λόγου χρησιμοποιείτε περισσότερο. Αυτά είναι που πρέπει να αφήσετε στην άκρη, για να ασκηθείτε εξίσου και σε πολλά ακόμη. Έτσι διευρύνετε το οπλοστάσιο των εκφραστικών σας μέσων και δημιουργείτε έργα που δεν κουράζουν και δεν επαναλαμβάνονται. Τα σχήματα λόγου είναι ο αντίποδας στην ξύλινη γλώσσα. Αναδεικνύουν την ουσία και το ύφος του κειμένου σας.

Γι' αυτό, όταν τα χρησιμοποιείτε, λάβετε υπόψη δύο σημαντικούς παράγοντες: Ο πρώτος είναι το ύφος. Σε ένα συναισθηματικό ή αυστηρό κείμενο αποφύγετε λογοπαίγνια που έχουν

περισσότερο αστεία ή χιουμοριστική χροιά και το αντίστροφο – εκτός αν στόχος σας είναι να ξαφνιάσετε τον αναγνώστη και να ανατρέψετε αυτό που μέχρι τώρα διαβάσει. Ο δεύτερος παράγοντας είναι το μέτρο. Όπως ακριβώς ένα κείμενο χωρίς εκφραστικό ενδιαφέρον μπορεί να κουράσει μετά από λίγο, έτσι και η υπερβολική χρήση σχημάτων λόγου μπορεί να διασπά την προσοχή, να δυσχεραίνει την κατανόηση, να διακόπτει τη ροή της ανάγνωσης. Μέτρον άριστον λοιπόν και στον δημιουργικό λόγο.

Πολλές φορές θα κατανοείτε με τη δεύτερη ανάγνωση πότε ένα κείμενο χρειάζεται περισσότερα ή λιγότερα σχήματα λόγου. Κι όταν ξαναδιαβάσετε το κείμενό σας, βεβαιωθείτε ότι αξιοποιείτε σχήματα λόγου στα σημεία που θέλετε να δώσετε έμφαση, εκεί που κρύβεται η ουσία και η αξία του κειμένου σας: στον τίτλο και στη διατύπωση της θέσης σας αν γράφετε ένα άρθρο, στη διάπλαση των χαρακτήρων και στην αφήγηση των σημαντικών γεγονότων αν γράφετε ένα διήγημα, στους στίχους-κλειδιά αν γράψετε ένα ποίημα.

Δραστηριότητα 21

Επιστρέψτε στα παραδείγματα του εγχειριδίου. Μην αναζητήσετε όλα τα σχήματα λόγου σαν να κάνατε φιλολογική ανάλυση. Διαβάστε ελεύθερα και όταν φθάνετε σε ένα σημείο που θεωρείτε ότι είναι πιο καίριο και ότι σας αγγίζει πιο πολύ, τότε αναζητήστε το σχήμα λόγου που βρίσκεται εκεί. Δείτε τον ρόλο και τη θέση του σε σχέση με το υπόλοιπο κείμενο.

5.1: Μια απλή τυπολογία

Από όσα σχήματα λόγου μπορεί να βρει κανείς κάναμε εδώ μια πρώτη επιλογή. Επικεντρωθήκαμε σε αυτά που είναι πιο εύκολο να προσπαθήσει κάποιος να δημιουργήσει συνειδητά και σε αυτά που εφαρμόζονται πιο εύκολα σε πολλά διαφορετικά είδη κειμένων. Πώς όμως θα τα προσεγγίσετε;

Κανείς δεν ξεκινά να σκεφθεί δημιουργικά λέγοντας: «Θέλω ένα εύρημα. Τι να κάνω; Μια μεταφορά; Μήπως μια παρομοίωση;». Είναι εξίσου αναποτελεσματικό το να έχετε φτιάξει μια δημιουργική πρόταση και να αναρωτιέστε: «τώρα τι είναι αυτό; Αντίθεση; Υπερβολή;» Σκεφθείτε διαφορετικά: όταν ξέρετε τι θέλετε να πείτε και ψάχνετε τον πιο δυνατό τρόπο για να το πείτε, τότε αρχίζετε να το διατυπώνετε με όσους διαφορετικούς τρόπους μπορείτε.

Αυτόματα. Μηχανικά. Χωρίς να σκέφτεστε, να αυτολογοκρίνεστε, να αναρωτιέστε για το ύφος. Κι όταν πια δεν σας έρχεται τίποτε άλλο, τότε αξιοποιείτε τα σχήματα ένα-ένα. Μετά από ένα διάλειμμα θα δείτε ότι πάνω από τα μισά που έχετε είναι αδιάφορα, κλισέ ή εκτός ύφους. Θα εντοπίσετε όμως μια-δυο προτάσεις από τις πολλές, που οδηγούν σε κάτι δυνατό.

Έτσι, εκτός από όσα σχήματα σας έρχονται αυτόματα, θα δημιουργείτε επί τούτου ενδιαφέρουσες εκφράσεις για να τονίσετε σημαντικά στοιχεία στο κείμενό σας. Η μορφή μετράει όσο το περιεχόμενο. Αν έχετε κάτι καλό να πείτε, αξίζει να το πείτε με τον πιο καλό τρόπο. Στην πορεία θα διαπιστώσετε ότι ο νους γυμνάζεται και ότι θα βρίσκετε πολύ πιο εύκολα ευρηματικούς τρόπους να γράψετε αυτό που θέλετε. Κι όπως μετά τη γυμναστική, δεν θα φαίνεται πια δύσκολο αλλά θα σας αφήνει ένα αίσθημα ευεξίας!

Ονομασία σχήματος	Παραδείγματα	
Επανάληψη	<ul style="list-style-type: none"> - Πάρτε λαχείο. Δυο φορές κληρώνει, δυο φορές πληρώνει - Κάλλιο γαϊδουρόδενο παρά γαϊδουρογύρευε 	<ul style="list-style-type: none"> - Φασούλι το φασούλι, γεμίζει το σακούλι. - Μάθε τι σημαίνει, μάθε τι συμβαίνει
Παρήχηση	<ul style="list-style-type: none"> - ΙΟΝ, Πρώτον Βραβείον - Μεταξύ μας, Μεταξά - Ήρθαν τα αύριο να διώξουν τα σήμερα 	<ul style="list-style-type: none"> - Παρούσα και παρεμβατική στις διεθνείς εξελίξεις - Πολ-ήττες της αριστεράς¹² - Ελληνικό μπαχαλορεά¹³.
Παράλληλη σύνταξη	<ul style="list-style-type: none"> - Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι - On-line και off-life! Κοιτώντας τον τρόπο που ασκείται η δημοσιογραφία¹⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> - Λίγα ψίχουλα αγάπης. Ένας υπερεκτιμημένος ποιητής για έναν ανεκτίμητο δημιουργό¹⁵ - Αμαρτίες γονέων, αυτοκτονίες παιδιών¹⁶
Ερώτηση	<ul style="list-style-type: none"> - Πόσο... γάτα είναι το ποντίκι σας; - Θεε την αλήθεια; 	<ul style="list-style-type: none"> - Λογική ή ευαισθησία; Πώς άλλαξαν τα πράγματα από την Ελένη Βλάχου μέχρι τη Γιάννα Αγγελοπούλου¹⁷.
Μεταφορά	<ul style="list-style-type: none"> - Χόρειψε την άμυνα - Όταν η ευθύνη γίνεται... καπνός¹⁸ - Όλα στα κάρβουνα; Η ανάπτυξή τους «καίει» τα δάση μας¹⁹ 	<ul style="list-style-type: none"> - Σήμα κινδύνου «Εκτροχιασμός»: Η κυβέρνηση περιγράφει τη δεινή κατάσταση της οικονομίας²⁰ - Δεν είναι νερό, είναι βελούδο
Υποκατάσταση	<ul style="list-style-type: none"> - Πες το με ένα Bacci²¹ - Στοργή και Προδεσμ 	<ul style="list-style-type: none"> - Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα;²² - Οτοστόπ στους γαλαξίες²³.
Αντίθεση	<ul style="list-style-type: none"> - Σκληρό με τους λεκέδες, τρυφερό με τα χέρια 	<ul style="list-style-type: none"> - Δέκα κινητά, ένας φορτιστής. Ικανοποιημένη από

¹² Γιάννης Πανούσης, *Ελευθεροτυπία*, Δευτέρα 29 Ιουνίου, στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.politikh&id=58654>.

¹³ Τίτλος του Χρ. Μιχαηλίδη. Βλ. <http://www.lifo.gr/mag/columns/2175>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

¹⁴ Τίτλος του Χρ. Μιχαηλίδη. Βλ. <http://www.lifo.gr/mag/columns/2373>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

¹⁵ Τίτλος του Στ. Τσαγκαρουσιάνου. Βλ. <http://www.lifo.gr/mag/columns/1979>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

¹⁶ Τίτλος του Λ. Καλοβυρνά. Βλ. <http://www.athensvoice.gr/guide/gay&lesbian>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

¹⁷ Τίτλος του Στ. Τσαγκαρουσιάνου. Βλ. <http://www.lifo.gr/mag/columns/2141>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

¹⁸ Από παλιά δήλωση πολιτικού κόμματος για τις πυρκαγιές

¹⁹ Από τον ιστοχώρο του ΣΥΡΙΖΑ: http://www.syriza.gr/ylika/grafika-kai-logotyra/afises-apo-tin-drasi-toy-syriza/afisa_Parnitha.jpg/view Εντοπίστηκε στις 30 Ιουνίου 2009.

²⁰ Τίτλος της *Ελευθεροτυπίας*. Βλ. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=93011>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

²¹ Από παλιά διαφήμιση για σοκολατάκια.

²² Μήνυμα από την εκστρατεία του ΠΑΣΟΚ για τις Ευρωεκλογές 2009. Πρόκειται για ρήση της Ρόζας Λούξεμπουργκ που έδωσε το όνομά της στο αριστερό ρεύμα διανοούμενων στο οποίο είχε προσχωρήσει και ο Καστοριάδης. Βλ. άρθρο του Θανάση Τεγόπουλου στο: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=47286>. Εντοπίστηκε στις 30 Ιουνίου 2009.

²³ Τίτλος της Γ. Αργυροπούλου. Βλ. <http://www.athensvoice.gr/athenian-stories>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

	<ul style="list-style-type: none"> - Πίσω στο μέλλον (τίτλος ταινίας) - Πλουτίζουν κάνοντάς μας φτωχότερους²⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> τις εξελίξεις εμφανίζεται η Ε.Ε.²⁵ - Το φορητό και το αφόρητο²⁶
Αντιστροφή	<ul style="list-style-type: none"> - Εσύ έχεις τη δύναμη για να τους ανατρέψεις²⁷ - Καλύτερα να μασάς, παρά να μιλάς²⁸ 	<ul style="list-style-type: none"> - Πρόωρες θεωρεί τις δεδομένες εκλογές - Ο διάλογος λύνεται με προβλήματα
Εξάλειψη	<ul style="list-style-type: none"> - Ο άνδρας ξεχωρίζει για δύο πράγματα. Το ένα είναι η κολόνια του - Όταν η μνήμη εξασθενεί...²⁹ - Δρυός πεσούσης...³⁰ 	<ul style="list-style-type: none"> - Ο www ζητά συγγνώμη για τα //. Ο T.B. Lee θα μπορούσε να έχει σχεδιάσει τον κώδικα χωρίς αυτά³¹
Συνδυασμός	<ul style="list-style-type: none"> - Με μεράκι και Κουρτάκη³² - Χωρίς νερό και χωρίς μυαλό³³ 	<ul style="list-style-type: none"> - Μηνήμες υπανάπτυξης: Στην αυλή του Γιακουμή, με wi fi και γιασεμί³⁴
Υπερβολή	<ul style="list-style-type: none"> - Τη μεγαλύτερη αεροπειρατεία την κάνει η κυβέρνηση³⁵ - Εργασιακός μεσαίωνας στην κινητή τηλεφωνία³⁶ 	<ul style="list-style-type: none"> - Αποθήκη-τέρας 12.000 τ.μ. μέσα στο Δέλτα του Αξιού³⁷
Συνεκδοχή	<ul style="list-style-type: none"> - Το καλάθι της νοικοκυράς 	<ul style="list-style-type: none"> - Ο άγνωστος στρατιώτης

²⁴ Από τον ιστοχώρο του ΣΥΡΙΖΑ: <http://www.syriza.gr/ylika/grafika-kai-logotyra/boyleytikes-ekloges-2007/afissa%20ftoxeia.jpg/view>. Εντοπίστηκε στις 30 Ιουνίου 2009.

²⁵ <http://www.enet.gr/?i=news.el.episthmh-technologia>. Εντοπίστηκε στις 30 Ιουνίου 2009.

²⁶ Τίτλος του Δ. Ν. Μαρωνίτη. Βλ. <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=122&artId=293377&dt=11/10/2009>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

²⁷ Από τον ιστοχώρο του ΚΚΕ, βλ. <http://www.kke.gr>. Εντοπίστηκε στις 20 Μαΐου 2009.

²⁸ Παλιό σλόγκαν για τσίχλες.

²⁹ Από κείμενο στον ιστοχώρο της Νέας Δημοκρατίας. Βλ. http://www.nd.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=52608&Itemid=455. Εντοπίστηκε τον Ιούλιο του 2009.

³⁰ Τίτλος του Γ. Παντελάκη στην *Ελευθεροτυπία*. Βλ. <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=16/10/2009&s=akrovatwntas>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

³¹ Από ρεπορτάζ στην *Ελευθεροτυπία*. Βλ. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=92086>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

³² Παλιό σλόγκαν της μάρκας Κουρτάκη

³³ Τίτλος στον ιστοχώρο της Νέας Δημοκρατίας. Βλ. <http://www.nd.gr/issue3/default.html>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

³⁴ Τίτλος του Στ. Τσαγκαρουσιάνου. Βλ. <http://www.lifo.gr/mag/columns/1834>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

³⁵ Καταχώριση της ΟΣΠΑ στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 12 Οκτωβρίου 2008, σελ. 11.

³⁶ Από ρεπορτάζ στην *Ελευθεροτυπία*. Βλ. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=92824>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

³⁷ Από ρεπορτάζ στην *Ελευθεροτυπία*. Βλ. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=92206>. Εντοπίστηκε το Δεκέμβριο του 2009.

5.2: Παρατηρήσεις πάνω στα σχήματα λόγου

Η επανάληψη είναι η μητέρα της μαθήσεως. Είναι επίσης από τα πιο συνηθισμένα σχήματα λόγου, σε βαθμό να γίνεται συχνά κουραστική ή να δίνει πολύ λαϊκό ύφος. Βοηθάει όμως στην απομνημόνευση και μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματική στο να δώσει έμφαση.

Το ίδιο ισχύει και με την παρήχηση, όμως εδώ δεν επαναλαμβάνονται ολόκληρες λέξεις αλλά τμήματά τους. Στα ελληνικά είναι συνηθισμένες οι παρηχήσεις όταν βάζουμε δίπλα-δίπλα λέξεις που αρχίζουν με την ίδια πρόθεση όπως το συν (Συνεργασία, συνύπαρξη, συναδελφικότητα) ή με την ίδια κατάληξη, όπως για παράδειγμα το -ίζω (ψηφίζω, στηρίζω, αποφασίζω). Η παρήχηση δημιουργεί λογοπαίγνια με τις λέξεις αλλά και με τις έννοιες. Είναι επίσης εύκολη στην απομνημόνευση.

Παράλληλη σύνταξη έχουμε όταν συντάσσουμε με τον ίδιο τρόπο λέξεις ή φράσεις τη μια μετά την άλλη. Δίνει ρυθμό και νεύρο στον λόγο, έμφαση και δύναμη.

Η ερώτηση είναι μια δυνατή και εύκολη λύση. Όταν η απάντησή της είναι προφανής, τότε τη λέμε ρητορική. Παράδειγμα, η δεύτερη ερώτηση του πίνακα στη σελ. 38. Μια ερώτηση με απροσδόκητη απάντηση μπορεί πραγματικά να επηρεάσει το κοινό της και να δώσει νέα εναύσματα για προβληματισμό. Σε γενικές γραμμές σημασία δεν έχει τι ρωτάμε αλλά πώς συνδέουμε μια ερώτηση με μια απάντηση: πρέπει να υπάρχει μια έκπληξη ή μια απόσταση μεταξύ τους. Όταν η απάντηση είναι προφανής, τότε η ερώτηση χάνει τη δύναμή της.

Όλοι μας χρησιμοποιούμε καθημερινά μεταφορές: «αν μου αρνηθείς, με σκοτώνεις!» ή «Το πράσινο φως έδωσε ο...». Φράσεις όπως τα «μαγειρεμένα στοιχεία» ή οι «μετοχές-φούσκες», δείχνουν ξεκάθαρα τη δύναμη των μεταφορών που κάνουν τον λόγο ζωντανό, παραστατικό, βιωματικό και ευχάριστο. Οι μεταφορές δημιουργούν παραλληλισμούς, αναλογίες και, το κυριότερο, εικόνες.

Το θέμα με τις μεταφορές δεν είναι αν ή πότε πρέπει να τις αποφεύγει κανείς. Το θέμα είναι να τους δίνει ύφος σύμφωνα με το υπόλοιπο κείμενο. Αστείες μεταφορές σε ένα σοβαρό κείμενο, δραματικές μεταφορές σε ένα κείμενο με επιχειρήματα ή συναισθηματικές μεταφορές σε ένα ανάλαφρο κείμενο, χάνουν τη δύναμή τους. Θυμηθείτε ότι σαν τη μεταφορά είναι τρία ακόμη σχήματα λόγου:

- Η προσωποποίηση, που αντιμετωπίζει τα αντικείμενα σαν να ήταν πρόσωπα, τους δίνει ανθρωπόμορφα χαρακτηριστικά και ιδιότητες ώστε να τα περιγράψει πιο αποτελεσματικά. Δείτε το παράδειγμα του Νίκου Καζαντζάκη στη σελ. 17.
- Η παρομοίωση, που έχει πάντοτε τις λέξεις «σαν» ή «όπως» και
- Η αναλογία ή ο παραλληλισμός που είναι ουσιαστικά μια μακροσκελής μεταφορά.

Για παράδειγμα, αν πω ότι μια κοπέλα είναι «σαν μπουμπούκι», έχω κάνει μια παρομοίωση. Αν πω ότι: «όπως το μπουμπούκι ανοίγει τα πέταλά του κάθε πρωί, έτσι κι εκείνη ανοίγει τα μάτια της και μου λέει καλημέρα», έχω κάνει μια αναλογία.

Υποκατάσταση έχουμε όταν σε μια προβλέψιμη αλληλουχία λέξεων δηλαδή σε μια παροιμία, μια γνωστή έκφραση ή μια αναμενόμενη διατύπωση, μια εκ των λέξεων υποκαθίσταται από μια άλλη η οποία δίνει διαφορετικό νόημα. Στα παραδείγματα (σελ. 38), το σοκολατάκι υποκαθιστά το φιλί και δανείζεται τους θετικούς συνειρμούς του. Το Προδέρμ υποκαθιστά τη φροντίδα. Ο τοστόπ δεν κάνουμε στους γαλαξίες αλλά στον δρόμο. Η υποκατάσταση είναι ένας έξυπνος τρόπος να αξιοποιούμε ευρηματικά στίχους από τραγούδια, τίτλους ταινιών, πολιτικά συνθήματα ή παροιμίες.

Από την υποκατάσταση πηγάζει και το οξύμωρο σχήμα. Νομιμοποιείστε να το χρησιμοποιήσετε διότι το κάνει ακόμη και η γεωγραφία! Ο Ειρηνικός Ωκεανός λέγεται έτσι επειδή ακριβώς είναι τόσο τρικυμώδης. Ο Εύξεινος Πόντος δεν είναι καθόλου καλός (ευ) με τους ξένους γι' αυτό η άλλη του ονομασία είναι: Μαύρη Θάλασσα. Το οξύμωρο σχήμα λέγεται και σχήμα κατ' ευφημισμόν ακριβώς διότι προσπαθεί να δημιουργήσει καλή φήμη σε κάτι που δεν την έχει. Όταν βάζετε μαζί δύο λέξεις που συγκρούονται, κάνετε ένα σχήμα οξύμωρο που μπορεί να είναι πολύ δημιουργικό και ενδιαφέρον. Ο καυτός πάγος, η απαίσια ομορφιά και η υπέροχη ανοησία εντάσσονται εδώ.

Στην αντιστροφή, δύο έννοιες παίρνουν η μια τη θέση της άλλης, χωρίς να είναι αντίθετες, όπως τα ρήματα «μασάω» και «μιλάω» στο παράδειγμα του πίνακα (σελ. 39). Έτσι ξεχωρίζει από την αντίθεση: στην αντιστροφή οι λέξεις αλλάζουν μεταξύ τους θέση.

Στον συνδυασμό φέρνουμε κοντά δύο λέξεις ή έννοιες που μέχρι τότε δεν συσχετιζόνταν απαραίτητως στον νου του αναγνώστη, για να δημιουργήσουμε ένα διαφορετικό νόημα.

Την υπερβολή τη συναντάμε συνήθως στη χιουμοριστική της εκδοχή. Συχνά είναι σαρκαστική ή αυτοσαρκαστική. Όταν δημιουργούμε μια πετυχημένη υπερβολή, ο αναγνώστης κατανοεί ότι δεν εννοούμε κυριολεκτικά αυτό που λέμε αλλά επίτηδες του δίνουμε μεγαλύτερες

διαστάσεις. Εάν αυτό δεν είναι αντιληπτό ή δεν εξηγείται στη συνέχεια, τότε η υπερβολή προκαλεί δυσπιστία.

Βλέπετε αποσιωπητικά... Μάλλον πρόκειται για εξάλειψη. Η εξάλειψη αφήνει κάτι να αιωρείται για να απαντηθεί αργότερα ή να μείνει ανοιχτό σε ερμηνείες. Έτσι ο αναγνώστης εμπλέκεται προσπαθώντας να μαντέψει αυτά που λείπουν. Πρόκειται κατ' εξοχήν για το σχήμα που προσπαθεί να διατηρήσει επί μακρόν το ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Συνεκδοχή έχουμε όταν μια λέξη ή φράση εκπροσωπεί ένα ολόκληρο σύνολο. Η συνεκδοχή γενικεύει. Χρησιμοποιεί «το μέρος» για να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε «το όλον». Στο παράδειγμα του πίνακα (σελ. 39), η έκφραση-κλισέ, το καλάθι της νοικοκυράς αναφέρεται σε όλα τα έξοδα της οικογένειας.

Δραστηριότητα 22^η

Φτιάξτε σύντομα σχήματα λόγου για να αποδώσετε με γλαφυρότητα:

- Μια βράβευση ή άλλη αναγνώριση στον χώρο εργασίας σας
- Το να μην έχετε συντροφιά ή οικονομική άνεση να πάτε διακοπές
- Τη στιγμή που καταλάβατε ότι κάποιος σας αγαπά
- Τη στιγμή που κάποιος σας πρόδωσε ή σας απογοήτευσε

Αφού φτιάξετε τις προτάσεις σας, αναζητήστε τις στο διαδίκτυο, να δείτε αν υπάρχουν ήδη. Προσπαθήστε μέχρι να δημιουργήσετε κάτι δικό σας, αυθεντικό. Ύστερα, χτίστε μια μικρή ιστορία γύρω από αυτά τα σχήματα λόγου.

5.3: Πολυτροπικά κείμενα

Τα σχήματα λόγου δεν τα χρησιμοποιούμε μόνο παίζοντας με τις λέξεις. Μπορούμε να συνδυάζουμε δημιουργικά και λέξεις με εικόνες ή ήχους. Τα κείμενα που δεν έχουν μόνο λέξεις αλλά και άλλα στοιχεία, λέγονται πολυτροπικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι διαφημίσεις, τα εικονογραφημένα παραμύθια, οι γελοιογραφίες, τα κόμικς. Στην εποχή των πολυμέσων, πολλά βίντεο ή εικόνες με λεζάντες αποτελούν δείγματα πολυτροπικότητας. Εδώ παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα πολυτροπικών κειμένων από διάφορα είδη, καθένα εκ των οποίων αξιοποιεί τα σχήματα λόγου που παρουσιάστηκαν. Δείτε τα ως έναυσμα για να ασχοληθείτε περισσότερο με τη σχέση λόγου-εικόνας και να την αξιοποιείτε όταν αυτό βοηθά τον δημιουργικό σας στόχο.

Επανάληψη

Δείτε πώς οι εικόνες συνοδεύουν το κείμενο, βοηθώντας την κατανόηση. Γλικό από την εκπαίδευση για τους σεισμούς, που παρουσίασε το νηπιαγωγείο της Χαλκίδας³⁸.

Παρήρηση

Από τα πιο γνωστά ελληνικά κόμικς. Το σκίτσο σχολιάζει την επιτυχημένη παρουσία των κόμικς του Αρκά στο διαδίκτυο³⁹.

³⁸ Πηγή: http://20nipiagogeiochalkidas.blogspot.gr/p/blog-page_6301.html. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

³⁹ Πηγή: <http://www.arkas.gr/index.php/gr/9/archive/covers.htm>. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

Παράλληλη σύνταξη

Δείτε πώς προτάσεις με παρόμοια σύνταξη οδηγούν σε εντελώς διαφορετικές εικόνες⁴⁰

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

		
Πώς με "βλέπουν" οι φίλοι μου	Πώς με "βλέπει" η μάνα μου	Τι νομίζει ότι κάνω η κοινωνία
		
Τι νομίζουν ότι κάνω οι μαθητές μου	Τι νομίζω εγώ	Και τι πραγματικά κάνω

Ερώτηση

Σκίτσο που παρουσιάστηκε το 2012 στο πλαίσιο της 35^{ης} έκθεσης βιβλίου⁴¹.

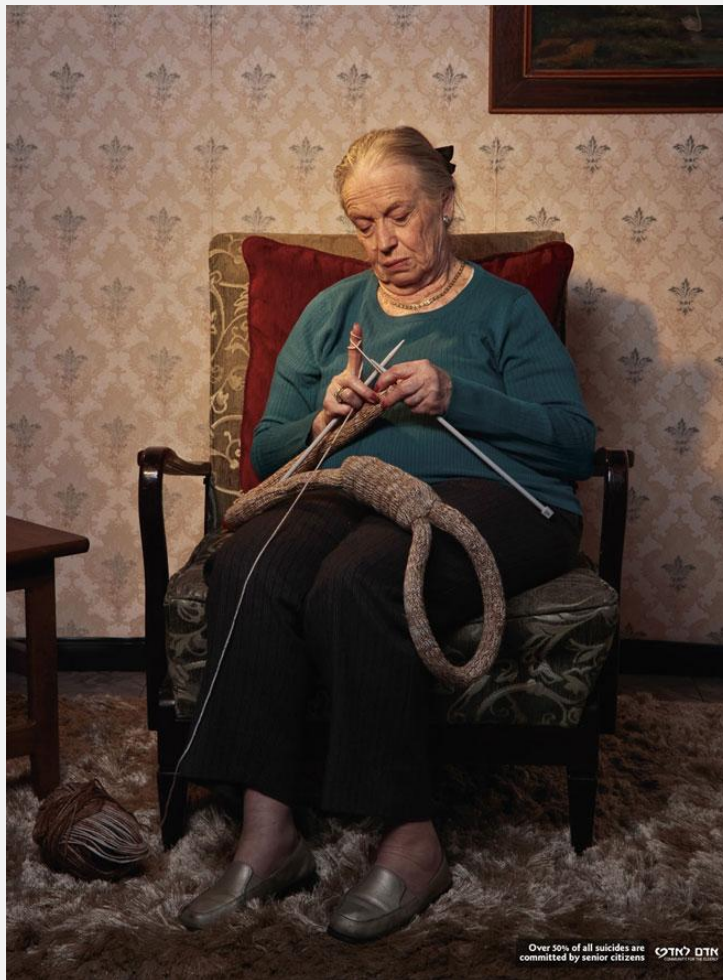

⁴⁰ Αυτοσχέδια δημιουργική έκφραση χρήστη στο διαδίκτυο. Εντοπίστηκε σε ιστολόγιο τον Ιούνιο του 2014: <http://static.pblogs.gr/f/524567-%C3%85%C3%8A%C3%90%C3%81%C3%89%C3%84%C3%85%C3%95%C3%94%C3%89%C3%8A%C3%8F%C3%93.PNG>

⁴¹ Πηγή: <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63652814>. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014

Μεταφορά

Βραβευμένη κοινωνική εκστρατεία για τις ανάγκες συντροφιάς και φροντίδας που αντιμετωπίζει η τρίτη ηλικία. Το μήνυμα κάτω δεξιά αναφέρει ότι πάνω από το 50% των αυτοκτονιών διαπράττεται από ηλικιωμένους⁴².

Υποκατάσταση

Η αρχική φράση μας προετοιμάζει για άλλου είδους απάντηση, όμως στη θέση της μπαίνει μια κυριολεξία⁴³.

⁴² Πηγή: http://adsoftheworld.com/media/print/adam_le_adam_community_for_the_elderly_hangmans_noose. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

⁴³ Πηγή: <http://www.arkas.gr/index.php/gr/2/books/sinomilikoι/sinomilikoι101.htm>. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

Αντίθεση

Ο διάσημος γάλλος ζωγράφος Ρενέ Μαγκρίτ (René Magritte) δημιούργησε αυτόν τον πίνακα στο κάτω μέρος του οποίου γράφει: «Τούτη εδώ δεν είναι μια πίπα» τονίζοντας τη διαφορά ανάμεσα στο πραγματικό αντικείμενο και στην αναπαράστασή του⁴⁴.

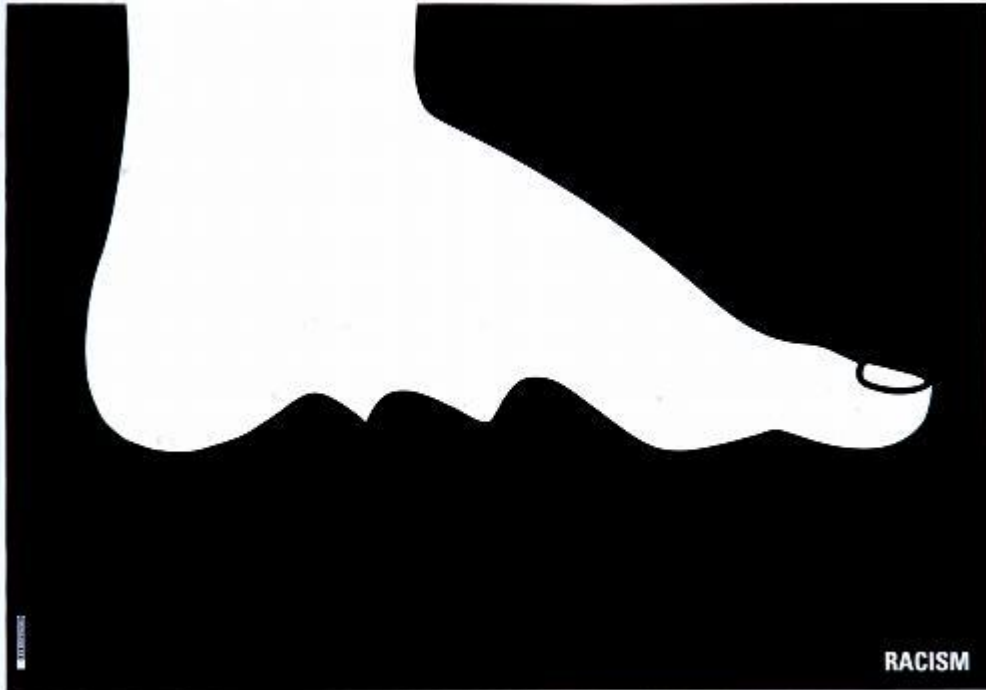
Αντιστροφή

⁴⁴ Πηγή: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Treachery_of_Images. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

Εξάλειψη

Σκίτσο του σχεδιαστή Λεξ Ντρουίνσκι (Lex Drewinski), κατά του ρατσισμού. Προσέξτε την αντίθεση των χρωμάτων, το προφίλ του προσώπου που σχηματίζεται καθώς και τη δύναμη που αποκτά η αφίσα από την έλλειψη όλων των άλλων στοιχείων⁴⁵.

Συνδυασμός

Το **ινφογκράφικ** (infographic) είναι τύπος πολυτροπικού κειμένου που καθιστά πολύπλοκα αριθμητικά στοιχεία πιο εύκολα στην πρόσληψη και την κατανόηση. Το παράδειγμα από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση (ΜΚΟ) WWF⁴⁶.

⁴⁵ Πηγή: <http://www.parathyro.com/?p=17392>. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

⁴⁶ Πηγή: <http://kalyterizoι.gr/mission/ligotera-trofihliometra>. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

Υπερβολή

Η μικρή λεζάντα κάτω δεξιά γράφει: «Μην αγοράζετε εξωτικά ενθύμια φτιαγμένα από ζώα». Πρόκειται για βραβευμένη εκστρατεία ευαισθητοποίησης της ΜΚΟ WWF⁴⁷.

Συνεκδοχή

Δείτε πώς μπορεί μια γελοιογραφία να αποτυπώνει συνεκδοχικά τον Έλληνα, μέσα από τα ρούχα και την εμφάνισή του.

⁴⁷ Πηγή: http://adsoftheworld.com/media/print/wwf_blood. Εντοπίστηκε τον Ιούνιο του 2014.

Δραστηριότητα 23

Αναζητήστε κι άλλα παραδείγματα κοινωνικών εκστρατειών στο διαδίκτυο. Ποια πολυτροπικά σχήματα λόγου παρατηρείτε ότι κυριαρχούν; Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

Σκεφθείτε ένα κοινωνικό ζήτημα που σας απασχολεί. Ποια δυνατή εικόνα θα μπορούσε να ευαισθητοποιήσει το κοινό και να αλλάξει την άποψή του; Τι είδους μήνυμα θα μπορούσε να τη συνοδεύει;

Δραστηριότητα 24

Διαλέξτε ένα αγαπημένο σας διήγημα και διαβάστε το ξανά. Αν ήσασταν ζωγράφος και μπορούσατε να κάνετε μια εικονογραφημένη έκδοσή του, ποιες σκηνές ακριβώς θα επιλέγατε να ζωγραφίσετε;

Μπορείτε να βρείτε αντίστοιχες εικόνες στο διαδίκτυο; Τι λεζάντες θα βάζατε;

Δραστηριότητα 25

Αφιερώστε μια σταθερή ώρα κάθε μέρα για τις επόμενες επτά ημέρες, στην οποία θα βρίσκετε δημιουργικούς τρόπους να αποτυπώσετε πώς αισθάνεστε. Μπορείτε να γράψετε λέξεις ή φράσεις που περιγράφουν το συναίσθημα της στιγμής και μετά να αναζητήσετε εικόνες που δημιουργούν ένα ενδιαφέρον σχήμα με τις φράσεις σας. Μπορείτε να κάνετε και το ακριβώς αντίθετο. Επιλέξτε για παράδειγμα μια ώρα πριν πάτε για ύπνο ή την ώρα της μεσημεριανής ξεκούρασης -αν έχετε!

Στο τέλος, παρατηρήστε τυχόν αλλαγές στην ευκολία με την οποία ανιχνεύετε και αποδίδετε τα συναισθήματά σας και στην ευκολία με την οποία τα συνδυάζετε με εικόνες.

Ολοκληρώνοντας αυτή την ενότητα πρέπει να έχετε κατανοήσει πώς λειτουργούν τα σχήματα λόγου είτε σε απλά είτε σε πολυτροπικά κείμενα. Είναι σημαντικό να τηρείτε το μέτρο και να μην «φορτώνετε» κάθε κείμενο με περιττά στολίδια. Τα σχήματα λόγου χρειάζονται για να αναδεικνύουν την ουσία και, φυσικά, προϋποθέτουν ιδιαίτερη εξάσκηση και προσπάθεια. Οι δραστηριότητες θα σας βοηθήσουν να αναδείξετε το ταλέντο σας και να καλλιεργήσετε την εκφραστική σας ευελιξία.

6: Μετά την πρώτη γραφή, η επιμέλεια

Είναι δύσκολο να δούμε λάθη ή ατέλειες στα κείμενα που γράφουμε οι ίδιοι. Συχνά, την ώρα της συγγραφής, δεν δίνουμε τόση σημασία στις λεπτομέρειες ή ξεχνάμε τι έχουμε γράψει πιο πριν. Επιπλέον, το μάτι συνηθίζει και δεν παρατηρεί τις λεπτομέρειες. Εδώ παρατίθενται τρόποι να επιμεληθείτε το κείμενό σας ώστε να βγει όσο το δυνατόν καλύτερο.

1. Μπείτε στη θέση του αναγνώστη: Αφήστε το κείμενο για λίγο καιρό κι ύστερα διαβάστε το ξανά σαν να ήταν ξένο. Αναρωτηθείτε τι δεν είναι κατανοητό ή ποια πτυχή δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς. Δείτε αν οι περιγραφές είναι επαρκείς ή, αντίθετα, αν καταλαμβάνουν πιο μεγάλη έκταση απ' όση χρειάζεται, εκτοπίζοντας άλλα σημαντικά σημεία στο κείμενο. Δείτε επίσης αν οι χαρακτήρες αναπτύσσονται επαρκώς και αν οι πράξεις τους είναι συμβατές με τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.
2. Κάντε το δικηγόρο του διαβόλου πάνω στο κείμενο:
 - Αναπτύσσει καθαρά το θέμα; Μπορεί να διατυπωθεί σε δύο προτάσεις η ουσία;
 - Έχει ειρμό;
 - Κάθε παράγραφος αναπτύσσει ένα αυτόνομο ζήτημα, ξεκινώντας από το δια ταύτα και εμπλουτίζοντας με στοιχεία; Συνδέεται ομαλά με την επόμενη;
 - Λέγεται κάθε πράγμα μόνο μια φορά στο σωστό σημείο;
 - Η αρχή και το τέλος του κειμένου σας, ό,τι κείμενο κι αν είναι, συνδέονται σωστά έτσι ώστε να δίνουν μια συνεκτική εικόνα και ένα κεντρικό νόημα;
 - Οι προτάσεις είναι κατανοητές, με καλό ρυθμό και ικανοποιητικές εναλλαγές; Μήπως υπάρχει μακροπερίοδος λόγος;
3. Χρησιμοποιήστε τις «σκούπες της κυρίας Μηλιώρη». Στο βιβλίο της για επίδοξους συγγραφείς -μελλοντικούς ομότεχνους, όπως τους χαρακτηρίζει- η Πόλυ Μηλιώρη (2006) καταρρίπτει τον μύθο της μιας και τελικής ανάγνωσης. Μην κάνετε ποτέ έναν έλεγχο του κειμένου. Κάντε πολλούς. Θα εξοικονομήσετε πολύ χρόνο εστιάζοντας την προσοχή σας κάθε φορά σε ένα ζήτημα.
 - Κάντε μια σχολαστική ανάγνωση ειδικά και μόνο για ορθογραφικά, συντακτικά και εκφραστικά λάθη. Μάλιστα, αν δουλεύετε επί της οθόνης, τυπώστε για να διορθώσετε τα ορθογραφικά και συντακτικά ή αντίστροφα. Βοηθά πολύ το μάτι να βλέπετε το ίδιο κείμενο με διαφορετικό τρόπο.

- Δώστε ιδιαίτερη έμφαση στα σημεία στίξης και κυρίως στο κόμμα. Η γραμματική του Τριανταφυλλίδη⁴⁸ είναι ένα χρήσιμο βοήθημα ώστε τα κείμενά σας να έχουν κόμμα στο σωστό σημείο και άρα να διαβάζονται σωστά.
 - Κάντε μια σχολαστική ανάγνωση για επαναλήψεις. Πετάξτε περιττές λέξεις ή προτάσεις και κάντε το κείμενο σφιχτό.
 - Κάντε μια σχολαστική ανάγνωση για τον ειρμό και την ομαλή σύνδεση των παραγράφων.
 - Κάντε μια σχολαστική ανάγνωση για το ύφος και τον τόνο φωνής. Αφαιρέστε υπερβολές ή προσθέστε χρώμα.
4. Αποφύγετε εκφράσεις-κλισέ, όσο μπορείτε. Όταν μια έκφραση σας φαίνεται υπερβολικά οικεία, δεν σημαίνει ότι είναι σωστή ή καλή. Σημαίνει μόνο ότι είναι τετριμμένη (Γκιώνης, 2008). Η δημιουργική γραφή επιβάλλει την αυθεντικότητα και την πρωτοτυπία ακόμη και στις πιο μικρές λεπτομέρειες του λόγου.

Όσο πιο πολύ γράφουμε, τόσο πιο καλά γράφουμε. Όμως κάποιοι συγγραφείς δυσκολεύονται να επιστρέψουν σε ένα κείμενο και να το επεξεργαστούν άπαξ και τελειώσει η πρώτη γραφή. Κι αυτό είναι πάντα λάθος. Τα κείμενα βελτιώνονται όταν τα ξαναδουλεύουμε. Η επιμέλεια είναι από τα πιο σημαντικά βήματα για να καταθέσουμε ένα πολύ καλό αποτέλεσμα. Στην ενότητα αυτή είδατε μέσα από ποια συγκεκριμένα βήματα πρέπει να επιμελείστε τα κείμενά σας και τι πρέπει να προσέχετε, ώστε να κάνετε τη γλώσσα και τη γραφή να είναι τα όπλα σας και όχι τα αδύνατα σημεία σας.

Σύνοψη

Στο εγχειρίδιο αυτό εξετάσαμε τρόπους εκμάθησης και αξιοποίησης της δημιουργικής γραφής σε διαφορετικά είδη κειμένων, λογοτεχνικά, δημοσιογραφικά ή κείμενα εμπορικής και πολιτικής επικοινωνίας. Αναπτύξαμε τις δεξιότητες για τη σύνταξη μιας περιγραφής, μιας αφήγησης, μιας επιχειρηματολογίας καθώς και για τη διαμόρφωση ευρηματικών κειμένων, πολυτροπικών και μη. Συζήτηση έγινε και για τις δεξιότητες που αποκτώνται μέσα από το διάβασμα, τη διαρκή άσκηση πάνω στη γραφή και την περιέργεια γύρω από νέα θέματα και οπτικές για τον κόσμο γύρω μας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο ζήτημα της επιμέλειας και της υπομονής που χρειάζεται ώστε ένα κείμενο να βγει αλάνθαστο και φροντισμένο. Έτσι, ο

⁴⁸ ΟΕΔΒ. Νεοελληνική γραμματική. Αναπροσαρμογή της μικρής νεοελληνικής γραμματικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Εντοπίστηκε στο: http://www.greek-language.gr/greekLang/files/document/modern_greek/grammatiki.triantafyllidi.pdf τον Ιούλιο του 2014.

αναγνώστης μπορεί να κάνει τις πρώτες του προσπάθειες, βρίσκοντας βρει έναν τρόπο επικοινωνίας με τους γύρω του, μια γόνιμη απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο ή ένα τρόπο να αποδίδει αποτελεσματικότερα στην εργασία του. Στα Κέντρα Διά Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) θα βρείτε υλικό για τη σύνταξη εγγράφων και προτύπων καθώς και για τη σύνταξη διαδικτυακών κειμένων ή την οργάνωση μιας ηλεκτρονικής εφημερίδας, ενώ υπάρχει εγχειρίδιο και για την ιστορία της τέχνης. Μπορείτε επίσης να αξιοποιήσετε το εγχειρίδιο με τίτλο: «Βελτιώνω την ορθογραφία μου» ώστε να φροντίζετε πιο σωστά τα κείμενά σας.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Γιαννακόπουλος, Σπ. & Χριστόπουλος, Δ. (2002). *Αλφαθητάρι παραγωγής κειμένων*. Αθήνα: Ρώσσης.

Γκιώνης, Δ. (2008). *Εμένα μου λες... 161 ΥΓ + ένα σχόλιο-οδηγός με προφορικά και γραπτά "κλισέ"*. Αθήνα: Ελευθερουδάκης.

Κακαβούλια, Μ. (2003). *Μελέτες για τον αφηγηματικό λόγο*. Αθήνα: Ψυχογιός.

Καψωμένος, Ε. (2004). *Αφηγηματολογία: Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης της αφηγηματικής πεζογραφίας*. Αθήνα: Πατάκης (Πρώτη έκδοση, 2003).

Μηλιώρη, Π. (2006). *Δημιουργική γραφή για μελλοντικούς ομότεχνους*. Αθήνα: Ψυχογιός.

Νάκας, Θ. & Γαβριηλίδου, Ζ. (2005). *Δημοσιογραφία και νεολογία: τίτλοι-ευρήματα για θέματα-εκπλήξεις*. Αθήνα: Πατάκης.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Clark, R. P. (2006). *Writing Tools: 50 Essential Strategies for Every Writer*. New York: Little, Brown and Company.

Dawson, P. (2007). The Future of Creative Writing. In S. Earnshaw (Ed.), *The Handbook of Creative Writing*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Earnshaw, S. (2007). The Writer as Artist. In S. Earnshaw (Ed.), *The Handbook of Creative Writing*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Eisenhuth, S. & McDonald, W. (2007). *The writer's reader: understanding journalism and non-fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Genette, G. (1972). *Figures III*. Paris: Éditions du Seuil.

Genette, G. (1966). *Figures I*. Paris: Éditions du Seuil.

Genette, G., Marin, L. & Mathieu-Colas, M. (1987). *Τα όρια της διήγησης*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

Graham, B. P. (1993). *Magazine article writing*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers.

Granato, L. (2002). *Newspaper feature writing*. University of New South Wales: University of South Wales Press, in assoc. with Deakin University Press.

Greimas, A. J. (2002). *Sémantique structural*. Paris: Presses Universitaires de France – PUF. Πρώτη έκδοση: 1966.

Hicks, W., Adams, S. & Gilbert, H. (1999). *Writing for journalists*. London: Routledge.

Itule, B. D. & Anderson, D. A. (1997). *News writing and reporting for today's media*. Boston: McGraw-Hill.

Onega, S. & García Landa, J. A. (eds.) (1999). *Narratology: An Introduction*. London: Longman. Πρώτη έκδοση, 1996.

Phillips, A. (2006). *Good writing for journalists: narrative, style, structure*. London: SAGE.

Rozelle, R. (2005). *Description and Setting: Techniques and Exercises for Crafting a Believable World of People, Places and Events (Write Great Fiction)*. Cincinnati, OH: Writer's Digest Books.

Schultz, M. Hatch, M.J. & Larsen, M.H. (2000). *The Expressive Organization*. Oxford: Oxford University Press.

Stovall, J. G. (1998). *Writing for the mass media*. Boston: Allyn and Bacon.

Swander, M., Leahy, A., & Cantrell, M. (2007). Theories of Creativity and Creative Writing Pedagogy. In S. Earnshaw (Ed.), *The Handbook of Creative Writing*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Toolan, M. J. (1997). *Narrative: A critical linguistic introduction*. London: Routledge.

White, E. M. (1994). *Teaching and assessing writing: recent advances in understanding, evaluating and improving student performance*. San Francisco: Jossey-Bass Pub.

Yopp, J. J. & McAdams K. C. (1999). *Reaching audiences: a guide to media writing*. Boston: Allyn and Bacon.